

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

DEUTSCH

НЕМИС ТИЛИ

ТУЗУВЧИ: Ф.МУҲАММЕДОВА

ГУЛИСТОН 2010

Махсус муҳаррир: филология фанлари номзоди, доцент В.А.Федоров
 Тақризчи: Иқтисодиёт ва дипломатия университетининг катта ўқитувчиси Ш.О.Жамолова

НЕМИС АЛФАВИТИ

Босма ҳарфлар	Ҳарфларнинг номи	Босма ҳарфлар	Ҳарфларнинг номи
Aa	[a:]	Nn	[’ɛn]
Bb	[be:]	Oo	[’o:]
Cc	[tse:]	Pp	[pe:]
Dd	[de:]	Qq	[ku:]
Ee	[e:]	Rr	[’ɛr]
Ff	[’ɛf]	Ss	[’ɛs]
Gg	[ge:]	ß	[’ɛs’ tset]
Hh	[ha:]	Tt	[te:]
Ii	[i:]	Uu	[’u:]
Jj	[jot]	Vv	[fao]
Kk	[ka:]	Ww	[ve:]
Ll	[’ɛl]	Xx	[iks]
Mm	[’ɛm]	Yy	[’ypsi’lon]
		Zz	[tset]
Ää – a - Umlaut Öö – o - Umlaut Üü – u – Umlaut			

4602020103 – 289

Ж ----- 159-96
 353(04)-97

© “ГулДУ” нашриёти, 2010.

ISBN 5-645-02870-8

СЎЗ БОШИ

Ўзбекистон Республикасининг Мустақилликни қўлга киритиши хорижий мамлакатлар билан бевосита алоқалар ўрнатиш имкониятини яратди. Бу эса ватандошларимизнинг чет тилларини чуқурроқ эгаллашларини тақозо қилади, чунки хорижий мамлакатлардан республикамизга кўплаб ишбилармонлар кела бошлади, юртдошларимиз билан турли соҳаларда ҳамкорлик ўрнатиляпти, ёшлар чет элларга ўқиш ва ишлаш учун юборилмоқда, республикамизни таниган давлатлар билан дипломатик муносабатлар ўрнатилмоқда. Ўқиш ва ишларга жалб қилинган шахслар чет тилини яхши билсаларгина, ўз олдиларига қўйилган мақсадни муваффақиятли амалга оширадилар.

Табиийки, хорижий тилни ўзлаштириш ҳар бир кишидан вақт, кунт, сабр-тоқат, изланиш, кизиқиш, ўз устида кўпроқ ишлашни талаб қилади. Мазкур қўлланма олий ўқув юртларининг амалдаги дастур ва чет тилларни ўқитишнинг замонавий усуллари, ҳозирги методикаси талаблари ва муаллифларнинг кўп йиллик иш тажрибалари маҳсулидир.

Мазкур қўлланма республика олий ўқув юртларининг ўзбек филологияси факультетлари талабалари учун мўлжалланган. Ундан ижтимоий (гуманитар) фанларни ўрганаётган барча талабалар ҳам фойдаланишлари мумкин.

Қўлланманинг яратилишига асосий сабаб республикамиз олий ўқув юртлари талабалари учун қўлланма ва дарсликларнинг жуда камлиги ва уларга ҳозирги кунда бўлган катта эҳтиёждир.

Икки қисмдан иборат бўлган қўлланма талабаларни (дастур асосида) тўғри ўқиш ва ёзувга ўргатишни, уларда оғзаки нутқ кўникмаларини ўстириш ваа тил устида мустақил ишлашни назарда тутди. Ҳар бир қисм муайян бир ўқув йили учун мўлжалланган бўлиб, уларнинг ҳар қайсиси 6 машғулоти ўз ичига олган. Ҳар бир машғулот 12-14 соат мобайнида (жами 180 соат давомида) ўрганилади. Бундан ташқари, қўлланмага янги дастурга асосан талабалар билан мустақил (индивидуал) ишлаш учун 20 соатга мўлжалланган матнлар илова қилинади. Иловада турли материаллар, кундалик ҳаёт мавзусига оид суҳбатлар (диалоглар), шеър, ҳикоя ва эртаклар ўрин олган. Матнлар оддийдан мураккабга бориш усулида танланди.

Иловани ўрганиш қўлланма материали билан узвий боғлаб олиб борилса, умумий иш анча мукаммаллашиб боради.

Қўлланмада немис тилини комплекс ўқитиш, яъни тилни, унинг фонетик, лексик ва грамматик томонлари билан ҳам назарий, ҳам амалий боғлаб ўргатиш кўзда тутилади.

Қўлланманинг биринчи қисмида фонетик қоидаларни ўрганиш кўзда тутилади, яъни талабаларга ҳарфлар (товушлар) талаффузи, урғу, бўғин ва паузалар ҳақида тушунчалар ва уларга кўплаб амалий машқлар берилди. Иккинчи қисмида эса тилнинг грамматик ва лексик томонларига кўпроқ эътибор қаратилди.

Машғулотларда аввало назарий қоидалар (фонетик, грамматик), матнлар (лексик) ўрганилади, сўнгра ҳар бир материалга оид амалий машқлар берилди. Ҳар бир машғулот 30-40 тадан машқни ўз ичига олади. Уларга тил ўрганишнинг асосий омили сифатида қаралди.

Қўлланма 2000 га яқин сўздан иборат луғат билан тугалланади. Улар мазкур қўлланма материали асосида тузилди ва ундан қўлланмада учрайдиган барча янги сўзларни топса бўлади.

Қўлланмани тайёрлашда республикамизда ва Германияда чоп этилган кўпгина адабиётлардан фойдаланилди.

Мазкур қўлланма қўлёзмаси сифатини яхшилашда яқиндан ёрдам берган, унинг ёзилиши давомида ўзининг қимматли маслаҳатлари билан кўмаклашган Жаҳон тиллар университетининг барча ўқитувчиларига, Мирзо Улуғбек номли Тошкент Давлат университетининг доценти, филология фанлари номзоди Д.Ф.Рашидовага ва ўз маслаҳатларини аямаган бошқа мутахассисларга муаллифлар чуқур миннатдорчилик изҳор қиладилар. муаллифлар.

1. LEKTION (1-МАШҒУЛОТ)

Фонетика: Алфавит. Ҳарф ва ҳарф бирикмаларини ўқиш ва ёзиш қоидалари. Унли ва ундош товушлар.

Лексика: Wer sind Sie? Was sind Sie?
(Meine Autobiographie)

Грамматика: От. Артикль ва уларнинг турланиши. Отларнинг турланиши. “Haben” ва “sein” ёрдамчи феъллари. Дарак гапларда сўз тартиби.

Ф О Н Е Т И К А

АЛФАВИТ

Тилда ҳарфларнинг муайян тартибда жойлаштирилишига а л ф а в и т дейилади.

Немис тили алфавитида 26 та ҳарф бор бўлиб, улардан 6 таси унли (a, e, i, o, u, y), қолган 20 таси ундошдир. Ҳар бир тилда бўлганидек, немис тили ҳарфлари ҳам босма ва ёзма, катта ва кичик ёзилиш шакллариغا эгадир.

Немис тилидаги 26 та ҳарф 45 та товушни ифодалайди. Ҳар бир ҳарфнинг қандай товушни ифодалаши унинг сўздаги ўрни, бошқа ҳарф билан бирикиб келишига боғлиқ бўлади.

Қуйида шундай ҳолатларни кўриб чиқамиз:

1. Немис тилидаги “a” ҳарфи сўздаги ўрнидан қатъи назар битта товушни ифодалайди. Немис [a] товуши ўзбек [a] товушига ўхшаб ўқилади: Ada, Adler, Anna.

2. Немис тилидаги “b” ҳарфи сўздаги ўрнига кўра икки товушни англатади:

а) Унлилардан олдин ва икки унли ўртасида ўзбекчадаги жарангли портловчи [б] товуши сингари ўқилади: baden, abends, aber, eben.

б) Бўғин ва сўз охирида ҳамда жарангсиз ундошлардан олдин эса “b” ҳарфи жарангсизланади ва ўзбекчадаги жарангсиз [п] товушидек ўқилади: ab, ob, lebt, Herbst.

3. Немис “c” ҳарфи икки товушни англатади. бу ҳарф a, o, u унлиларидан олдин келса, ўзбекчадаги [к] (Cafe, Conto) каби, i, e, ie, ä, ü, ö унлиларидан олдин эса ўзбекчадаги [ц] [тс] товушига ўхшаб ўқилади: Cäsar, Cent.

Бу ҳарф немис тилига хос эмас, яъни у асли немисча бўлган сўзларда учрамайди. Уни фақат немис тилига бошқа тиллардан кириб келган сўзлардагина учратиш мумкин. Шу сабабли бу ҳарф сўзнинг қайси тилдан қабул қилинганлигига кўра бошқача талаффуз қилиниши ҳам мумкин. Масалан: итальянча Cello – челло, французча Centime –сатим ўқилади.

4. Немис “d” ҳарфи икки хил ўқилади. Унлилардан олдин ва икки унли ўртасида келса, ўзбекчадаги жарангли [д] товушидек: der, das, baden, Leder; сўз ва бўғин охирида келса, [т] товушига яқин талаффуз қилинади, лекин “t” айтилса ҳам, “d” ёзилади: Land, Band, Herdmeister.

5. Немис “e” ҳарфининг ўқилиш хусусияти тўрт хил:

а) очик бўғин, шартли ёпиқ бўғин, урғули бўғин охирида ўзбек тилидаги “емок, емирилиш” сўзларидаги [е] каби ўқилади: Leda, Weg, Helena.

б) ёпиқ бўғин, қўш ундош, икки ёки ундан ортиқ товушлардан олдин келса, ўзбекчадаги “эшиқ, этиқ” сўзларидаги [е] товушидек ўқилади: Sendung, Bett, Werk, Mensch.

в) урғусиз бўғинда келган “e” ҳарфи редукцияга учрайди, яъни заиф ўқилади. Бу “Murmellaut” дейилади. Бу товушнинг талаффузи ўзбек тилида сўзнинг охириги бўғинида келадиган [и] (борди, келамиз) товушининг ўқилишига ўхшаб кетади: andere, Mantel, kommen.

г) “i” унлисидан кейин келган “e” ҳарфи ўқилмайди, [i] товушининг чўзиб ўқилишини билдириб, чўзиқлик белгиси хизматини ўтайди: sie, liegen, Tier.

6. Немис “f” ҳарфи ўзбекчадаги [ф] товуши каби ўқилади: Fabrik, Fenster, fett.

7. Немис “g” ҳарфи икки хил талаффуз қилиниб, унлилардан олдин, ёки икки унли ўртасида келса, ўзбекчадаги жарангли [г] товушига ўхшаб ўқилади: gehen, Gans, gut, legen.

Бўғин, сўз охири ва жарангсиз товушлардан олдин келса, ўзбекчадаги [к] товушига яқин ўқилади, лекин “q” ҳарфи [к] товушидек ўқилса ҳам, ёзувда “g” ёзилади: Weg, liegt, tagt.

Бу ҳарф француз тилидан кириб келган айрим сўзларда “журнал” сўзидаги [ж] товушига ўхшаб ўқилиши ҳам мумкин: Genie – гений, genießen – уялмоқ.

8. Немис “h” ҳарфини ўқишда икки нарсага эътибор бериш лозим:

а) сўз ва бўғиннинг бошида келган “h” ҳарфи ўзбек тилидаги жарангсиз [х] товушига ўхшаб ўқилади: haben, woher?, dahin, Hase.

б) унлидан кейин, икки унли ўртасида келган “h” ҳарфи ўқилмайди, у фақат олдида келаётган унлининг чўзиқлигини билдиради: Bahn, Lohn, sehen, gehen.

9. Немис “i” ҳарфи ўзбек [и] товушига ўхшаб ўқилади. Фақат “i” ҳарфининг чўзиқ (liegen, tief) ва қисқа (Kind, Wind, listig) талаффуз қилиниш ҳолатларига эътибор бериш лозим.

10. Немис “j” ҳарфи ўзбек тилидаги [й] товушига яқин ифодаланди: Junge, jubeln, Jurte.

Бу ҳарф айрим чет тиллардан кирган сўзларда [ж] ёки [х] товуши каби ўқилиши мумкин: Juri – жюри, Journal – журнал, Jose – Хосе.

11. Немис “k” ҳарфи ўзбек [к] ҳарфидек ўқилади: Karte, kommen, Kur.

12. Немис “l” ҳарфи [л] товушига нисбатан бироз юмшоқроқ талаффуз қилинади: Liebe, Land, leben.

13. Немис “m” ҳарфи ўзбекчадаги лаб-бурун [м] товушига яқин туради: Mann, kommen, Lamm.

14. Немис “n” ҳарфи ўзбекча бурун [н] товуши каби ўқилади: Name, kennen, Fenster.

15. Немис “o” ҳарфи сўздаги ўрнидан катъи назар, ўзбекча “ўтин, ўтов” сўзларидаги [ў] товушига ўхшаб талаффуз қилинади: Lohn, Mond, Politik.

16. Немис “p” ҳарфи ўзбек тилидаги жарангсиз [п] товушидек ўқилади. Фақат немис тилида у бироз зарблироқ ўқилиши лозим: Pappel, Mappe, pendeln.

17. Немис “q” ҳарфининг талаффузи ўзбекчадаги [к] товушига ўхшаб кетади. У асосан немис тилида чет тиллардан кирган сўзларда учрайди. “Q” ҳарфи “u” ҳарфи билан бирга келса, [кв] деб ўқилади: bequem, Qual, Quadrat, quaken, Quarz, Quantum.

18. Немис “r” ҳарфининг ўқилиши унинг сўзда келиш ўрнига боғлиқ бўлади:

а) сўз ва бўғин бошида, унлилардан олдин, икки унли ўртасида ундошлар билан бирга келганда, ўзбек тилидаги [ғ] га ўхшаб ўқилади: Rabe, Regen, aroma, Braten.

б) урғусиз бўғинларда ярим унли, ярим ундошлик хусусиятини касб этиб, ўзбек тилидаги [р] каби талаффуз этилади: Mutter, Bücher, Verhör.

Бу товуш талаффузини мукамалроқ эгаллаш учун соф немисча нутқни эшитиш ва унга тақлид қилиб машқ қилиш тавсия этилади.

19. Немис “s” ҳарфи уч хил ўқилиш шаклига эга:

а) унлилардан олдин ва икки унли ўртасида ўзбекча [з] товушига яқин ўқилади: Sand, lesen, sie, sehen.

б) бўғин ва сўз охирида ўзбекча [с] товушидек талаффуз қилинади: Maske, Haus, raus.

в) “s” ҳарфи сўз (ўзак) бошида **p, t** ундошларидан олдин келса, ўзбекчадаги [ш] товуши каби ўқилади, фақат сал шовқинлироқ талаффуз этилади: Sport, Student, bestehen.

20. Немис “t” ҳарфи ўзбекча жарангсиз портловчи [т] товушига яқин бўлиб, фақат сал зарблироқ ўқилиши керак: Tante, Tisch, Bett.

Чет тиллардан кириб келган айрим сўзларда [тс] бўлиб ҳам ўқилади: Aktion, Diktion.

21. Немис “u” ҳарфи ўзбекча [y] товушига ўхшайди: Uta, Hut, unten, Ruhe.

22. Немис “v” ҳарфи икки хил ўқилади:

а) немисча сўзларда ўзбекчадаги [ф] товуши каби ўқилади, лекин “ф” каби ўқилса ҳам, [v] ёзилади: Vater, vier, von.

б) немис тилига бошқа тиллардан кириб келган сўзларда ўзбек тилидаги [в] товуши каби ўқилади: November, Nerven, Verb.

23. Немис “w” ҳарфи ўзбекча [в] товушига жуда яқин: Wand, Weber, Löwe.

24. Немис “x” ҳарфи ўзбекчадаги [кс] каби ўқилади: Marx, Text, Alexander.

25. Немис “y” ҳарфи икки хил ўқилади. Биринчи ҳолатда уй, куй сўзларидаги [y] товуши каби ўқилади: Analyse.

Иккинчи шакли ўзбекча [и] га ўхшаб кетади. У асосан чет тиллардан кирган сўзларда учрайди: Jury – жюри.

26. Немис “z” ҳарфи ўзбекча [тс], [ц] товуши каби ўқилади: Zone, Zimmer, Arzt.

Юқорида айтиб ўтилган товушлардан ташқари яна айрим товушлар борки, улар муайян ҳарфларнинг бирикувидан ташкил топади:

1. “с” ва “h” ҳарфлари “ch” (це – ҳа) бирикмасини ташкил қилади ва бу бирикма уч хил ўқилади:

а) “ch” ҳарфлар бирикмаси а,о,и унлилари, аи дифтонгидан кейин келса, ўзбекчадаги “тахта, пахта” сўзларидаги [х] товушига ўхшаб ўқилади ва у [х]- ахлаут номи билан юритилади: Bach, doch, Buch.

б) “ch” ҳарфлар бирикмаси i,е, ä, ö, m, n, l, r, ei, äu товушларидан кейин келса, х каби ўқилади. Бу товуш [ç] – ихлаут деб юритилади. Бу ундош товуш жарангсиз, сирғалувчи, тил ўрта ундош товушдир. Уни талаффуз қилиш учун тил ўртаси текис қўтарилиб, орқа қисми танглайнинг орқароқ қисмига яқинлаштирилади, тилнинг учи эса пастки тишлар милкига теккизилиб, ўпкадан келаётган ҳаво оқими тил ва танглай оралиғида ҳосил бўлган тор бўшлиқдан чиқазилади: ich, echt, Bäche, Löcher, Bücher.

в) “ch” ҳарфлар бирикмаси “s” ҳарфидан олдин келса, [к] товушини беради: wachsen, sechs, Luchs.

г) “ig” ҳарфлар бирикмаси (қўшимчаси) ҳам сўз охирида ихлаут бўлиб ўқилади: richtig, selig, wenig, wichtig.

2. “sch” (эс-це-ха) ҳарфлар бирикмаси [ш] товушини беради. Немисча [ш] ўзбекчага қараганда сал шовқинлироқ ўқилади: Schule, waschen.

3. “tsch” (те-эс-це-ха) ҳарфлар бирикмаси [ч] товушини келтириб, ўзбекча [ч] га қараганда сал шовқинлироқ ўқилади: Kutscher, Tschirtschik.

4. “Sh” (эс-ха) ҳарфлар бирикмаси [ж] товушига ўхшаб ўқилади ва бу ҳарфлар бирикмаси фақат бошқа тиллардан кирган сўзларда учрайди: Shukow, Shenja.

5. “ng” (эн-ге) ҳарфлар бирикмаси англаут дейилади ва у ўзбекчадаги [нг] товушига ўхшаб талаффуз этилади: lang, Menge, singen.

6. “n” ҳарфи ўзак таркибида “к” ҳарфидан олдин келса ҳам, [нг] дай ўқилади: danken, senken.

7. “ck” (це-ка) ҳарфлар бирикмаси ўзбекчадаги [к] каби ўқилади: Ecke, Decke, Sack.

Г Р А М М А Т И К А

ОТ (DAS SUBSTANTIV)

Нарса ва ходиса номларини билдириб, **wer?** ким?, **was?** нима? сўроқларига жавоб берадиган сўз туркуми от дейилади. Масалан:

das Buch, der Tisch
die Liebe, die Jugend

Отлар барча нарсаларни номлайди. Масалан:

das Wasser – сув	der Tisch – стол
die Luft – ҳаво	das Kleid – кўйлак
der Grund – тупроқ	das Auto – автомобиль
das Feuer – олов	die Rakete – ракета

Отлар маъно хусусиятларига кўра **атоқли отлар** (die Eigennamen) – Chiwa, Leipzig, Werner, Sabir ва **турдош отлар** (die Gattungsnamen) die Stadt, der Berg, das Haus га бўлинади.

Немис тилида отларда эгалик категорияси йўқ. Нарсанинг бировга қарашли эканлиги эгалик олмошлари ёрдамида алмашилиши мумкин. Масалан: китобим – mein Buch; ватанимиз – unsere Heimat.

ОТЛАРНИНГ РОД КАТЕГОРИЯСИ (Das grammatische Geschlecht)

Немис тилида отлар уч хил грамматик родга эга бўлиб, уларнинг олдида родни кўрсатувчи der, die, das артикллари ишлатилади:

мужской род	-	das Maskulinum (m)
женский род	-	das Femininum (f)
средний род	-	das Neutrum (n)

Отнинг грамматик роди артикль воситасида ифодаланиб, der артикли мужской, die женский, das средний роддаги отлар учун қўлланилади. Отларнинг маълум бир родга тегишлилиги биологик жинсларда асосли бўлса-да, грамматика муайян бир қоидага бўйсунмайди, яъни отларда айрим сўз ясовчи қўшимчалардан (–er, –in, –lein, –ung, –heit, ...) ташқари род аниқлашувчи ҳеч қандай белги йўқ. Шу сабаб немис тилида ҳар қандай от артикль билан қўлланилади. Зеро, от ёки отлашган сўз олдида қўлланилган артикль, отнинг роди, сони ва келишигини билдириб келади. Масалан, китоб сўзи фақатгина Buch дейилса хато бўлади, уни артикль билан das Buch деб ўрганиш лозим. Қўшма отлар икки ёки ундан ортиқ сўзларнинг ўзаро бирикувидан ҳосил бўлади. Уларнинг роди охириги сўз родига қараб белгиланади. Масалан: die Arbeit+der Tag = der Arbeitstag.

Немис тилида келишиклар

Немис тилида тўртта келишик бор:

1. Бош келишик (der Nominativ).
2. Қаратқич келишиги (der Genitiv).
3. Жўналиш келишиги (der Dativ).
4. Тушум келишиги (der Akkusativ).

Бош келишик шахс, нарса ва ҳодиса номларини ифода этиб, wer? (ким?), was? (нима?) сўроқларига жавоб беради.

Қаратқич келишиги асосан мансублик маъносини билдириб, wessen? (кимнинг? ниманинг?) сўроғига жавоб беради.

Жўналиш келишиги эса ҳаракатнинг нарсага (ҳодисага) бўлган муносабатини ифодалайди ва wem? (кимга? нимага?), wo? (қаерда?), wann? (қачон?) саволларига жавоб беради.

Тушум келишиги шахс ёки нарсага нисбатан ҳаракат йўналишини ифода этиб, wen? (кимни?), was? (нимани?); wohin? (қаерга?) сўроқларига жавоб беради.

АРТИКЛЬ (DER ARTIKEL)

Артикль от билан бирга қўлланиб, отдан олдин келади ва унинг родини, сонини, келишигини кўрсатади.

Немис тилида артиклар икки хил бўлади: аниқ артиклар der, die, das; кўпликда die ва ноаниқ артиклар ein, eine, ein. Ноаниқ артиклнинг кўплиги йўқ. Аниқ ва ноаниқ артиклар келишиклар бўйича турланади.

Аниқ артиклнинг турланиши

Kasus (Келишиклар)	Maskulinum (Мужской род)	Femininum (Женский род)	Neutrum (Средний род)	Plural (Кўплик) (Хамма род учун)
Nominativ	der	die	das	die
Genitiv	des	der	des	der
Dativ	dem	der	dem	den
Akkusativ	den	die	das	die

Ноаниқ артиклнинг турланиши

Kasus	Maskulinum (m)	Femininum (f)	Neutrum (n)	Plural
Nominativ	ein	eine	ein	-
Genitiv	eines	einer	eines	-
Dativ	einem	einer	einem	-
Akkusativ	einen	eine	ein	-

Артикль аниқлик ва ноаниқлик маъноларини ифодалайди. Гап бораётган нарса ёки ҳодиса мулоқот қатнашчиларига таниш бўлса аниқ артикль, у мулоқотда биринчи бора қўлланилаётган ёки нотаниш бўлса ноаниқ артикль қўлланилади, масалан:

Der Dozent ruft einen Jungen an die Tafel.
Der Junge geht an die Tafel gern.

Агар от олдидан эгалик, кўрсатиш ва сўроқ олмошларидан бири ёки сон ва “kein” инкор олмоши келса, артикль ишлатилмайди. Масалан:

Mein Bruder ist Fernstudent.
In jedem Stock gibt es ein Sprachlabor.
Ich habe drei Söhne.
Er hat kein Heft mit.

ОТЛАРНИНГ ТУРЛАНИШИ

Немис тилида отлар бирликда уч хил турланишга эга:

- 1) кучли турланиш (die starke Deklination),
- 2) кучсиз турланиш (die schwache Deklination),
- 3) женский роддаги отларнинг турланиши (die Deklination der Substantive weiblichen Geschlechts).

КУЧЛИ ТУРЛАНИШ

Кучли турланишга ҳамма средний роддаги отлар (das Herz сўзидан бошқа) ва мужской роддаги кўпчилик отлар киради.

Бу турланишнинг асосий хусусияти шундаки, отлар Genitiv келишигида “s” – “-es” қўшимчасини оладилар.

Kasus	Maskulinum	Neutrum
N.	der Tisch	das Mädchen
G.	des Tisches	des Mädchens
D.	dem Tisch	dem Mädchen
Ak.	den Tisch	das Mädchen

КУЧСИЗ ТУРЛАНИШ

Кучсиз турланиш фақат мужской роддаги отларга хосдир. Унинг ўзига хос белгиси шуки, от бош келишик (Nominativ) дан бошқа ҳамма келишикларда - (e) н қўшимчасини олади.

Бу турланишга мансуб бўлган отларни қуйидаги гуруҳларга бўлиш мумкин:

1) охири –е ҳарфига тугайдиган мужской роддаги жонли нарсаларни ифодалайдиган отлар:

der Genosse, der Löwe, der Usbeke
der Kollege, der Knabe, der Matrose

2) илгари – е ҳарфига тугаган, аммо тилнинг ривожланиш жараёнида уни йўқотган отлар: der Held, der Mensch, der Prinz, der Hirt, der Bär ва б.

3) - ent, - ant, - ist, - nom, - soph, - arch, - log(e), - at, - et, - ot, -ard суффиксли чет тиллардан ўзлаштирилган мужской роддаги отлар: der Aspirant, der Aktivist, der Philosoph, der Patriot ва б.

N.	der Löwe	der Mensch	der Soldat
G.	des Löwen	des Menschen	des Soldaten
D.	dem Löwen	dem Menschen	dem Soldaten
Ak.	den Löwen	den Menschen	den Soldaten

ЖЕНСКИЙ ТУРЛАНИШ

Бу турланишга женский роддаги отларнинг ҳаммаси киради. От турланганда ҳеч қандай келишик қўшимчаси олмайди, фақат унинг артикли ўзгаради, холос:

N.	die Übung	die Tafel
G.	der Übung	der Tafel
D.	der Übung	der Tafel
Ak.	die Übung	die Tafel

ОТЛАРНИНГ МАХСУС ТУРЛАНИШИ

Айрим das Herz, der Friede, der Name, der Same, der Funke, der Gedanke, der Schade, der Wille, der Fels, der Buchstabe каби отлар борки, улар алоҳида турланиш хусусиятига эга.

Бу турланишда от қаратқич келишиги (Genitiv) да –ens, жўналиш (Dativ) ва тушум (Akkusativ) келишигида –en қўшимчасини олади, фақат das Herz отигина тушум келишигида қўшимча олмайди.

N.	der Name	das Herz
G.	des Namens	des Herzens
D.	dem Namen	dem Herzen
Ak.	den Namen	das Herz

ОТЛАРНИНГ КЎПЛИКДА ТУРЛАНИШИ

Немис тилида ҳамма отлар кўпликда бир хилда турланади. Улар кўплик суффиксидан ташқари фақат жўналиш келишигида –n қўшимчасини олади. Кўплик шакли –en ёки –s қўшимчаси орқали ясаладиган отлар жўналиш келишигида –n қўшимчасини олмайди. Масалан:

N.	die Bücher	die Studenten	die Parks
G.	der Bücher	der Studenten	der Parks
D.	den Büchern	den Studenten	den Parks
Ak.	die Bücher	die Studenten	die Parks

HABEN, SEIN VA WERDEN КЎМАКЧИ ФЕЪЛЛАРИ

Haben, sein, werden феъллари немис тилини ўрганишнинг биринчи босқичида муҳим роль ўйнайди. Чунки барча содда гаплар ва кўпчилик иборалар шу феъллар ёрдамида ясалади. Ундан ташқари феъл замонлари ва нисбатлари ясалишида бу феълларнинг аҳамияти каттадир. Бу феъллар кўмакчи вазифасида келганда, ўзбек тилига таржима қилинмайди. Қуйида ҳар бир феълга алоҳида-алоҳида тўхталамиз.

1. “haben” феъли ўзбек тилида “бирор нарсага эга бўлмоқ”, “бирор нарсаси бор бўлмоқ” каби маъноларни англатади. Гапда тушум келишигини бошқаради.

Бу феълни ўрганиш ва унинг иштирокида гап тузишда талабалар анча қийналадилар. Чунки унинг ўзбек тилидаги маъно эквивалентлари “эга бўлмоқ” – нимага? жўналиш келишигини, “бор бўлмоқ” эса, кимда? нимада? сўроғига жавоб бўлиб, ўрин-пайт келишигини бошқаради.

Масалан: “Менда китоб бор”, ёки “У катта обрўга эга” гапларини немис тилига таржима қилишда талабалар haben феъли фақат тушум келишигини бошқариб келишини унутиб, уни ўрин-пайт ёки жўналиш келишигида қўллашга ҳаракат қиладилар ва қўпол хатога йўл қўядилар. Зеро, бу гаплар “Ich habe ein Buch” ва “Er hat großes Ansehen” деб таржима қилиниши керак.

“Haben” феъли нотўғри тусланувчи феълдир. У Präsens да қуйидагича тусланади:

Бирлик (Singular)

ich habe
du hast
er
sie } hat
es

Кўплик (Plural)

wir haben
ihr habt
sie haben
Sie haben (хурмат маъноси)

2. “Sein” феъли ўзбек тилида “бўлмоқ” феълнинг асосий ва қўшимча маъноларига мос келади.

Маълумки, “бўлмоқ” феъли ўзбек тилида ҳозирги замонда деярли қўлланилмайди. Немис тилида эса “sein” феъли ҳозирги замонда албатта қўлланилиши лозим. Бунинг унутган талабалар немисча гап тузишда sein феълени қўлламай муайян хатоларга йўл қўядилар.

“Sein” феъли гапда от кесимнинг бир қисми бўлиб келади ва ўзбек тилига таржима қилинмайди. У от кесимнинг қўшимчаларига тўғри келади. Масалан:

У талаба(дир).	Карим спортчи.
Er ist Student.	Karim ist Sportler.
Хона ёруғ.	Мен соғман.
Das Zimmer ist hell.	Ich bin gesund.

“Sein” феъли ҳозирги замонда қуйдагича тусланади:

Бирлик (Singular)	Кўплик (Plural)
ich bin	wir sind
du bist	ihr seid
er	sie sind
sie } ist	Sie sind
es	

3. “Werden” ёрдамчи феъли ўзбек тилида “бўлмоқ” (келаси замон маъносида), “бирор даражага эришмоқ” каби маъноларини англатади. Масалан: Ich werde Lehrer. Мен ўқитувчи бўламан. Die Stadt wird größer und schöner. Шаҳар янада каттароқ ва гўзалроқ бўлади.

Бу феъл ёрдамчи ва нотўғри тусланувчи феълдир. У Präsensда қуйидагича тусланади:

Singular	Plural
ich werde	wir werden
du wirst	ihr werdet
er	sie werden
sie } wird	Sie werden
es	

ДАРАК ГАПЛАРДА СЎЗ ТАРТИБИ

Воқеа ва ҳодисаларни тасдиқ ёки инкор йўли билан хабар қилувчи гап дарак гап деб айтилади.

Немис тилида дарак гапларда икки хил сўз тартиби бор:

- 1) тўғри сўз тартибли (die gerade Wortfolge);
- 2) тескари сўз тартибли (die ungerade Wortfolge).

Тўғри сўз тартибли дарак гапларда биринчи ўринда доимо эга, иккинчи ўринда кесим ва улардан кейин иккинчи даражали гап бўлаклари келади:

Ich lebe in Urgentsch.
Mein Freund ist jetzt im Lesesaal.

эга + кесим + иккинчи даражали гап бўлаклари

Агар гап иккинчи даражали гап бўлаги билан бошланса, тескари сўз тартибли гап қўлланилади. Бу ҳолда биринчи ўринда иккинчи даражали бўлак, иккинчи ўринда кесим ва сўнгра эса эга келади. Масалан:

In Chiwa lebt Lola.

Zwei Kinder hat sie jetzt. Heute arbeiten wir bis vier Uhr im Sprachlabor.

Дарак гаплардаги ҳар иккала сўз тартибида ҳам кесимнинг ўрни қатъийдир. У доимо иккинчи ўринда қўлланилиши лозим.

Иккинчи даражали гап бўлаги + кесим + эга + иккинчи даражали гап бўлаклари

Heute arbeiten wir bis vier Uhr im Sprachlabor.

СЎРОҚ ГАПЛАРДА СЎЗ ТАРТИБИ

Номаълум вокелик ҳақидаги сўроқни ифода қилувчи гап сўроқ гап дейилади.

Немис тилида сўроқ гаплар икки хил бўлади: сўроқ сўзли сўроқ гап (Wortfrage) ва сўроқ сўзсиз сўроқ гап (Satzfrage).

Сўроқ сўзли сўроқ гапда биринчи ўринда сўроқ сўз, иккинчи ўринда кесим, сўнгра эга ва улардан кейин иккинчи даражали бўлақлар туради. Масалан: Wo lebst du? Was ist er? Wie ist das Zimmer?

сўроқ сўз + кесим + эга + иккинчи даражали гап бўлаги

Сўроқ сўзсиз сўроқ гап доимо кесим билан бошланади, сўнгра эга ва кейин бошқа гап бўлаклари қўлланилади. Масалан: Lebst du in Urgentsch? Wohnt er im Studentenheim?

кесим + эга + иккинчи даражали гап бўлаги

ЛЕКСИК МАШҚЛАР

1-машқ. Матнни ўқинг ва ўзбек тилига таржима қилинг:

WER SIND SIE? WAS SIND SIE?

Ich heiße Usman Karimow. Ich bin 18 (achtzehn) Jahre alt. Ich bin Student, Ich studiere an der pädagogischen Hochschule. Ich stehe im ersten Studienjahr. Ich werde Lehrer. Ich komme vom Lande und wohne im Studentenheim. Mein Freund Asad wohnt bei seinen Eltern. Sie wohnen in der Nawoistraße 14. Ich bin unverheiratet.

Ich habe zwei Brüder und eine Schwester. Meine Brüder gehen noch in die Schule. Meine Schwester Lola ist schon verheiratet. Sie hat einen Mann und zwei Kinder.

VOKABELN (СЎЗЛАР)

heiße (hieß – geheißen) – атамқ,

аталмоқ

alt – қари

jung – ёш

sein (war-gewesen) – бўлмоқ

der Student (-en, -en) – толиб, талаба

die Studentin (-, -nen) – толиба

studieren (studierte-studiert) – ўқимоқ,

ўрганмоқ

pädagogisch – педагогик

die Hochschule (-, -n) – олий ўқув юрти,

олий мактаб

stehen (stand – gestanden) – турмоқ,

бу ерда ўқимоқ маъносида қўлланилган

erste (r,s) – биринчи

das Studienjahr (-es, -e) – ўқув

йили, курс

werden (wurde-geworden) – бўлмоқ;

бирор даражага эришмоқ

der Lehrer (-s,-) – ўқитувчи, муаллим

die Lehrerin (-, -nen) – муаллима, аёл

ўқитувчи

kommen (kam – gekommen) – келмоқ

das Land (-es, -er) – қишлоқ, мамлакат

vom Lande – қишлоқдан

wohnen (wohnte-gewohnt) – яшамок
 das Studentenheim (-(e)s,-e)-талаба-
 лар ётоқхонаси
 der Freund (-es, -e) – дўст, ошна
 die Eltern – (фақат кўпликда қўлла-
 нилади) – ота - она
 bei den Eltern ота-она(си) олдида
 die Straße (-, -n) – кўча
 verheiratet – уйланган, турмушга чиққан

unverheiratet, ledig – уйланмаган,
 турмушга чиқмаган
 der Bruder (-s, -) – ака/ука
 die Schwester(-,-n) – опа/сингил
 gehen (ging – gegangen) – бормок
 die Schule (-, -n) – мактаб
 der Mann (-es, -er) – киши, эркак киши,эр
 die Frau (-, -en) – аёл, хотин
 das Kind (es, er) - бола

Synonyme

leben яшамок
 wohnen

Wir leben in Taschkent

Wir wohnen in der Nawoistraße 15.

Antonyme

alt (қари) – jung (ёш)
 der Mann (эркак киши) – die Frau (аёл киши)

Wortfamilie

lehren - ўқитмок
 der Lehrer - ўқитувчи
 die Lehrerin – аёл ўқитувчи

2-машқ. Матн асосида қуйидаги саволларга жавоб беринг:

1. Wie alt ist Usman Karimov? 2. Ist er Student? 3. Wo studiert er? 4. Steht er im zweiten Studienjahr? 5. In welchem Studienjahr steht Usman Karimov? 6. Woher kommt er? 7. Wer wohnt im Studentenheim? 8. Wer wohnt bei den Eltern? 9. In welcher Straße wohnt Asad? 10. Ist Usman verheiratet?

3-машқ. Нукталар ўрнига мазмунан мос сўзларни қўйиб гапларни ўқинг.

1. Er ... Usman Karimov. 2. Er ist ... alt. 3. ... ist Student. 4. Er ... an der Hochschule. 5. Er steht ... 6. Wer ... Lehrer? 7. Usman kommt um ... 8. Asad wohnt bei ... 9. Die Eltern ... in der Nawoistraße 14. 10. ... ist unverheiratet. 11. Wer ... zwei Brüder und eine Schwester?

4-машқ. Диалогни ўқинг ва таржима қилинг:

Wie alt sind Sie?	- Ich bin 18 Jahre alt.
Sind Sie Student?	- Ja, ich bin Student.
Was studieren Sie?	- Ich studiere Deutsch.
Ist Deutsch schwer?	- Ja, es ist schwer.
Sprechen Sie schon etwas Deutsch?	- Ja, ich spreche (verstehe) schon etwas deutsch.

5-машқ. Немис тилига таржима қилинг:

1. Мен талабаман. 2. Усмон биринчи курсда ўқийди. 3. Биз 18 ёшдамыз. 4. Ота ва онам қари (дирлар). 5. Асад ҳали уйланмаган. 6. Мен университетда ўқийман. 7. Укаларим мактабга борадилар. 8. Умида турмушга чиққан. Унинг иккита боласи бор.

ГРАММАТИК МАШҚЛАР

1-машқ. Нуқталар ўрнига тегишли артикль қўйиб кўчиринг.

1. ...Schwester. 2. ...Student. 3....Hochschule. 4. ... Studienjahr. 5. ... Land. 6. ...Studentenheim. 7. ...Freund. 8. ... Straße. 9. ...Kreide. 10. ... Buch. 11. ... Heft. 12. ... Familie. 13. ... Frau. 14. ... Mann. 15. ... Kind. 16. ... Lehrer. 17. ... Eltern. 18. ... Bruder. 19. ... Schule.

2-машқ. Нуқталар ўрнига аниқ ва ноаниқ артиклни қўйиб, гапларни ўқинг.

1. Ich habe ... Buch. ... Buch ist interessant. 2. Dort ist ... Student. Er steht an ... Tafel. ...Tafel ist sauber. 3. Der Student hat ... Kreide in der Hand. Er schreibt mit ... Kreide an ...Tafel. Er schreibt ... Satz. ...Satz ist kurz. 4. Lola liest ... Text. Dann übersetzt sie ... Vokabeln. ...Vokabeln sind leicht.

3-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Бу ўқув хонасидир. 2. Мактаб бу ерда. 3. Ўқувчилар мактабга боряптилар. 4. Менинг ота-онам ҳали ёш. 5. Унинг битта боласи бор. 6. Сенда ручка борми? 7. У китоб ўқияпти. 8. Лола матнни қачон таржима қилади? 9. Бурчакда шкаф турибди. 10. Шкафда китоб ва дафтарлар бор.

4-машқ. Қуйидаги отларни қайси турланишга мансублигини айтинг.

1. der Tisch; 2. die Mutter; 3. der Aspirant; 4. das Heft; 5. die Nase; 6. der Garten; 7. der Apfel; 8. das Herz; 9. der Buchstabe; 10. das Auge; 11. die Uhr; 12. die Hochschule; 13. der Sommer; 14. der Held; 15. der Löwe; 16. das Fenster.

5-машқ. Қуйидаги отларни турланг.

1. der Freund; 2. die Schule; 3. der Text; 4. der Student; 5. die Schwester; 6. das Land; 7. der Lehrer.

6-машқ. Нуқталар ўрнига мос артикларни қўйинг.

1. Er liest ... Text. 2. Wir übersetzen ... Wörter. 3. Der Dozent Karimov leitet ... Zirkel. 4. Der Titel ... Buches ist bekannt. 5. Ich gehe zu ... Arbeit. 6. Das Heft ... Studenten ist sauber. 7. Lola sitzt an ... Tisch. 8. Er gibt ... Kind ... Ball. 9. Wir machen ...Übung. 10. Ich liebe ... Sommer. 11. ... Löwe ist ... Tier.

7-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Ўқитувчининг китоби янги. 2. Мен қишда кўп китоб ўқийман. 3. У портретни деворга осяпти. 4. Усмон қишлоқда яшайди. 5. Эркин институтда ўқийди. 6. Умид ётоқхонада яшайди. 7. Асад ота-онасиникида туради. 8. У вазифани такрорляпти. 9. Менда луғат бор. 10. У ўқитувчига савол берди. 11. Мен биринчи гуруҳда ўқийман.

8-машқ. Қуйидаги отларнинг кўплигини ясанг:

1. der Lehrer; 2. der Student; 3. die Frau; 4. der Mann; 5. das Kind; 6. das Buch; 7. die Schule; 8. der Freund; 9. die Straße; 10. das Land.

9-машқ. Қуйидаги отларнинг бирлигини айтинг.

1. die Hefte; 2. die Bücher; 3. die Schwestern; 4. die Tische; 5. die Tafeln; 6. die Lappen; 7. die Wörterbücher; 8. die Nasen; 9. die Ohren; 10. die Lehrer.

10-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Биз янги сўзларни ўрганимиз. 2. Стол устида газеталар турибди. 3. Бизлар талабалармиз. 4. Китоблар қизиқарли. 5. Ҳамма ўқувчилар тиришқок. 6. Биз ўқитувчига саволлар бераймиз. 7. Ҳамма жавоблар тўғри. 8. Хоналар тоза ва ёруғ.

11-машқ. Қуйидаги гапларни тусланг.

1. Ich bin gesund. 2. Ich habe ein Auto.

12-машқ. Нуқталар ўрнига “sein” феълини тегишли шахсда қўйинг.

1. Die Straße ... breit. 2. Ich ... Sportler. 3. Du ... hungrig. 4. Er ... müde. 5. Wir ... Studenten. 6. Ihr ... zufrieden. 7. Sie ... Kollegen. 8. Sie ... fleißig.

13-машқ. Нуқталар ўрнига “haben” феълини тегишли шахсда қўйинг.

1. Ich ... ein Buch. 2. Du ... ein Heft. 3. Er ... einen Sohn. 4. Sie ... eine Vase. 5. Wir ... eine Prüfung. 6. Ihr ... Eltern. 7. Sie ... ihre Aufgaben.

14-машқ. Нуқталар ўрнига “haben” ёки “sein” феълларидан тегишлисини қўйинг.

1. Das Kind ... einen Ball. 2. Der Ball ... schön. 3. Die Nacht ... kalt. 4. Der Baum ... schon grün. 5. Du ... eine Zeitung. 6. Die Zeitungen ... neu. 7. Wir ... keinen Unterricht. 8. Ihr ... morgen eine Vorlesung. 9. Sie ... lustig. 10. Sie ... frei. 11. Mein Vater ... Lehrer.

15-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Мен ўн саккиз ёшдаман. 2. Сенинг немисча китобинг бор. 3. Унинг акаси аспирант. 4. Вазифа осон. 5. Биз соғлом ва кучлимиз. 6. Сизнинг квартирангиз бор. 7. Улар спортчилар (дир). 8. Сизнинг янги дафтарингиз борми? 9. Талабалар доимо дарсга тайёр. 10. Матн қийин, лекин қизиқарли. 11. Менинг отам институтда ўқитувчи.

16-машқ. Нуқталар ўрнига “werden” феълини тегишли шахс-сонда қўйинг.

1. Der Winter kommt, die Tage ... kürzer, die Nächte länger. 2. Das Wetter ... kälter. 3. Diese jungen Leute ... Kosmonauten. 4. Ich ... Lehrer. 5. Mein Freund ... Agronom. 6. Du ... Arzt. 7. Bald ... ihr Lehrer. 8. Es ... dunkel. 9. Im Frühling ... alles grün. 10. Im Sommer ... es wärmer. 11. Hier ... eine Schule.

17-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Мен шифокор бўлмоқчиман. 2. Сен спортчи бўласанми? 3. У ашулачи бўлмоқчи. 4. Биз ҳаммамиз дўст бўламиз. 5. Сиз муҳандис бўласизми? 6. Улар агроном бўлишмоқчи. 7. Бу ерда болалар боғчаси бўлади. 8. Қишлоғимиз яна ҳам чиройлироқ бўлади. 9. Бугунги маъруза албатта қизиқарли бўлади. 10. Бу мусобақада талабаларимиз ғолиб бўладилар.

2.Lektion (2- машғулот)

Фонетика: Унлиларнинг чўзиқ ва қисқа ўқилиши.
Харф бирикмаларининг ўқилиши: **ei, ai, au, äu, eu.**
Умлаутли (**ä, ö, ü**) ҳарфларининг ўқилиши.
Лексика: Ein Tag an der Hochschule
Грамматика: Кишилиқ олмошлари ва уларнинг турланиши.
Präsens (ҳозирги замон) нинг ясалиши.
Ажраладиган олд қўшимчали феълларнинг “Präsens” да тусланиши
Датив келишиги кўмакчилари

ФОНЕТИКА

УНЛИЛАРНИНГ ЧЎЗИҚ ВА ҚИСҚА ЎҚИЛИШИ

Немис тилида унли товушлар қисқа ва чўзиқ ўқилиши билан ўзбек тилидан фарқ қилади. Унли товушларнинг чўзиқ ва қисқа талаффуз қилинишига риоя қилмаслик сўз маъносининг ўзгариб кетишига олиб келади. Масалан:

чўзиқ унлилар

der Staat (давлат)
das Beet (жўяк)
der Ofen (печка)
ihm (унга)
Heer (қўшин)
zehren (қаттиқ толиқтирмақ)

қисқа унлилар

die Stadt (шаҳар)
das Bett (каравот)
offen (очиқ)
im (-да)
Herr (жаноб)
zerren (тортмоқ, йиртмоқ)

Унлилар қуйидаги ҳолларда чўзиқ ўқилади:

- а) қўш унли сўз ўртасида келса: Saal, Boot, Beet;
- б) унли очиқ бўғинда келса: sagen, leben, Tiger, loben, rufen, Analyse;
- в) шартли ёпиқ бўғинда келса: Gras, Weg, Hof, Ruf, Typ;
- г) унлидан кейин чўзиқлик белгиси “h” келса: fahren, gehen, ihre, ihnen, wohnen, Schuhe;
- д) унлидан кейин бирон сонор товуш келса: der, dem, dir, mir, wem, nur;
- е) икки унли бирикиб келса: bieten, Wiese, niemand, sieben, Kiefer;
- и) айрим қоидадан мустасно ҳолатларда ҳам унлилар чўзиқ ўқилади: Pferd, Arzt, Erde, Jagd ва бошқалар.

Унлилар қуйидаги ҳолатларда қисқа ўқилади:

- а) қўш ундошлардан олдин: Mann, Bett, murren, Sommer, Sinn, Wasser;
- б) икки ва ундан ортиқ ҳар хил ундошлардан олдин: Hemd, Dorf, Tisch, Katze, Kutscher;
- в) ёпиқ бўғинда келса: an, ab, das, es, Linde, finden;
- г) ихлаут, ахлаут ҳарф бирикмаларидан олдин келса: ich, mich, wichtig, selig, richtig; Dach, Bach, Wache, lachen; singen, düngen, denken, lenken.

Немис тилида иккита унли ҳарф бирикиб, бир унли каби ўқилиш ҳолатлари мавжуд. Бундай ҳарфлар бирикмасига **д и ф т о н г** дейилади. Немис тилида учта дифтонг бор: **ai, au, äu (eu).**

- 1) [ae] – дифтонги

ai, ei харфлар бирикмаси ўзбек тилидаги “айлана” сўзидаги “ай” товушига ўхшаб ўқилади. Масалан:

Mai	Speise
zwei	arbeiten
eigen	Feier
zeigen	mein

2) [ao] – дифтонги - а ва u харф бирикмаларидан иборат.

Бу дифтонг ифодаладиган товушнинг биринчи қисми “o” каби ва иккинчи қисми тахминан ўзбекчадаги “ў” ва “у” товушлар оралиғида талаффуз қилиниши керак:

Bau	Haus
grau	Pause
Aufgabe	brauchen
Auge	Maus

3) [ø] – дифтонги

äu, eu харфлар бирикмаси ўзбекча “ўй” каби ўқилади. Масалан:

neu	Beute
heute	Freund
Bäume	Häuser

Немис тилида баъзи унлилар устига қўшимча диакритик белги (¨) қўйиш ёрдамида янги товушлар ифодаланади. Бундай белгили унлилар у м л а у т л и унлилар дейилади. Бу белгилар янги товуш ҳосил қилиш билан бирга, сўз яшаш, форма яшаш ва сўз маъносини ўзгартириш хусусиятларига ҳам эга.

ä (a – Umlaut)

ö (o – Umlaut)

ü (u – Umlaut)

Унлиларнинг мазкур хусусиятига ўхшашлик ўзбек тилида фақат бир ҳолатда (e – ё харфида) учрайди. Масалан: ер – ёр, ел – ёл, ет – ёт ва бошқалар.

ä (a – Umlaut) ўзбек тилидаги “этик, эртак сўзларидаги “э” каби ўқилади. Масалан: zählen, März, Mädchen, wählen, spät.

ö (o – Umlaut) ўзбек тилидаги “ўт”, “ўрдак” сўзларидаги “ў” каби ўқилади. Масалан: Höhe, Höfe, mögen, schön, hören.

ü (u – Umlaut) ўзбек тилидаги “уй, кун” сўзларидаги “у” каби ўқилади. Масалан: für, üben, müde, müssen, Gemüse, grüßen.

ФОНЕТИК МАШҚЛАР

1-машқ. “а” харфининг ўқилишига эътибор беринг.

“а” унлисини чўзиқ ўқинг.

haben	Ader	laden	Wagen	sagen
Schaber	mahnen	raten	fragen	tragen
Vater	fahren	Waage	Name	Saal

“а” унлисини қисқа ўқинг:

an	fast	das	was	Dach
Hand	Wand	Dach	Land	Bach

Mann	warm	dann	Mantel	Fach
------	------	------	--------	------

2-машқ. “о” ҳарфининг чўзиқ ва қисқа ўқилишига аҳамият беринг.

“о” унлисини чўзиқ ўқинг:

so	Ohr	hoch	Boot
wo	Sohn	Boot	Moos
Hof	Rohr	vor	Moor
schon	Hohn	Tor	groß

“о” унлисини қисқа ўқинг:

oft	fort	Stoff	Front
Post	Wort	Torf	Frost
Vorn	doch	Stock	Rock
von	noch	Zorn	Korn

3-машқ. Umlaut-ли унлиларнинг ўқилишига аҳамият беринг.

ä (а – Umlaut) ни чўзиқ ўқинг:

Ära	fähig	Aktivi`tät
März	Nähe	Por`trät
Bär	fährt	Universi`tät
spät	Städte	Quanti`tät
Käse	Räte	Sekre`tär

ä (а – Umlaut) ни қисқа ўқинг:

März
Stärke
Wärter
Hände
Wände

ö (о – Umlaut) ни чўзиқ ўқинг:

hören	hört	Höhe
mögen	hörst	Söhne
tönen	schwörst	Möhre
trösten	stört	persönlich
Höfe	tönt	französisch

ö (о – Umlaut) ни қисқа ўқинг:

öffnen	Dörfer	Körper
öfter	Knöpfe	Wörter
Stöcke	Zöpfe	Stöcke
gönnen	Röcke	Rößchen
können	Fröste	möchte

ü (u – Umlaut) ни чўзик ўқинг:

für	früh	müde
Tür	führen	Gemüse
süß	rühmen	Wüste
üben	kühn	Kostüm
spüren	sprühen	Süden

ü (u – Umlaut) ни қисқа ўқинг:

bückt	Bürger	Mücke	müssen
stützt	Türme	schmücken	küssen
nützt	dürfen	Brücke	Hütte
küßt	Kürze	drücken	dünn
schützt	Syntax	zurück	wünschen

4-машқ. Ўқинг. Дифтонгларнинг ўқилишига эътибор беринг.

au [ao]

Bau	Auge	Pause
Frau	Auto	Baum
grau	Haus	rauchen
Aufgabe	Hauch	brauchen

ai, ei [ae]

Mai	Speise	bereit
Waise	arbeiten	Streit
drei	Feind	schreiben
frei	Weise	Getreide
Eisen	Partei	Reihe

eu, äu [ø]

neu	Gebäude	Häuser
euer	räumen	Werkzeug
heute	teuer	scheuen
Beute	Feuer	Freund
Bäume	Zeug	zerstreut

ЛЕКСИК МАШҚЛАР

1-машқ. Матнни ўқинг ва таржима қилинг.

EIN TAG AN DER HOCHSCHULE

Seit zwei Monaten sind wir Studenten. Wir besuchen die Urgentscher Staatliche Universität. Jeden Tag haben wir drei Doppelstunden Unterricht. Es sind Vorlesungen und

Seminare. Die Vorlesungen in der Weltgeschichte hält Dozent Rachmanow. Die Seminare in diesem Fach leitet Dozent Sabirow. Beide Lektoren erteilen die Stunden höchst interessant.

Wir studieren auch eine Fremdsprache. Es ist Deutsch. Jede Woche haben wir dreimal Deutsch. In der Stunde lesen, schreiben und sprechen wir Deutsch. Wir beantworten die Fragen unseres Deutschlehrers, und manchmal stellen wir selbst Fragen. Wir machen Übungen und arbeiten an der Aussprache. Nachmittags gehen wir in den Lesesaal oder in das Sprachlabor. Das Studium an der Hochschule macht uns großen Spaß.

VOKABELN

seit - ...дан бери, буён
 der Monat -(e), -en - ой
 besuchen (-te, -t) – бормок, қатнашмоқ
 pädagogisch – педагогик
 dreimal – уч марта
 deutsch – немисча
 das Deutsch – немис тили
 der Unterricht (-t)s, - (кўплиги йўқ)
 - машғулот
 sprechen (sprach, gesprochen)
 - гапирмоқ, сўзлашмоқ
 das Fach, -es, -er – 1. фан, предмет;
 2. жавон
 die Frage, -, -en – савол, сўроқ
 der Dozent, -en, -en – доцент
 beide – иккаласи
 der Lektor, -s, -en – маърузачи,
 ўқитувчи
 arbeiten (-ete, -et) – ишламоқ
 die Aussprache – талаффуз
 vormittags – тушдан олдин
 nachmittags – тушдан кейин
 der Lesesaal, -s, -e – ўқув зали,
 қироатхона
 phonetisch – фонетик

die Sprache, -, -en – тил
 die Fremdsprache, -, -n – чет тили
 die Woche, -, -n – ҳафта
 jede (-r, -s) – ҳар бир
 der Tag, -(e)s, -e – кун
 die Doppelstunde, -, -n – жуфт соат (пара)
 lesen (las, gelesen) – ўқимоқ
 schreiben (schrieb, geschrieben) – ёзмоқ
 die Vorlesung, -, -en – лекция, маъруза
 das Seminar, -s, -e – семинар, амалий машғулот
 beantworten (-ete, -et) (Akk) – жавоб бермоқ
 leiten (-ete, -et) – бошқармоқ,
 раҳбарлик қилмоқ
 eine Frage stellen – савол бермоқ
 selbst – ўзим, ўзинг, ўзи
 machen (-te, -t) – қилмоқ, бажармоқ
 die Übung, -, -en – машқ
 erteilen -(te, -t) – бермоқ (маслаҳат,
 буйруқ ва б.)
 Stunde erteilen – дарс бермоқ
 höchst interessant – жуда қизиқарли
 gehen (ging, gegangen) – бормок
 das Phonolabor, -s, - - фонолаборатория
 der Spaß, -es, Späße – ҳазил
 Spaß machen – ҳузур бағишламоқ,
 хушқайфият (хушвақт) қилмоқ

Synonyme

der Lehrer
 der Lektor ўқитувчи

der Lehrer - немисча сўз бўлиб, ўқитадиган,
 ўргатадиган одам маъносини беради.
 der Lektor – лотинча сўз бўлиб, олий мактаб
 ўқитувчисини англатади.

Antonyme

der Tag (кун) – die Nacht (тун)
 die Antwort (жавоб) – die Frage (сўроқ)

WORTFAMILIE

die Antwort – жавоб

eine Antwort schreiben – жавоб хати ёзмоқ

antworten – жавоб бермоқ
jemandem keine Antwort geben
- бировга ҳеч қандай жавоб бермаслик
verantwortlich – жавобгар

die Beantwortung – жавобгарлик
beantworten – жавоб бермоқ
antwortlich – жавобан
Wie die Frage, so die Antwort
- Саволига яраша жавоб

2-машқ. Матндан фойдаланиб, саволларга жавоб беринг.

1. Was sind sie? 2. Was besuchen sie? 3. Gibt es jeden Tag drei Doppelstunden? 4. Wer hält die Vorlesungen in der Weltgeschichte? 5. Wer leitet die Seminare? 6. Wie erteilen die Dozenten die Stunden? 7. Was studieren die Studenten als Fremdsprache? 8. Was machen sie in der Stunde? 9. Wer stellt die Fragen und wer beantwortet sie? 10. Wer stellt manchmal selbst die Fragen und wer beantwortet sie? 11. Was machen die Studenten nachmittags?

3-машқ. “Deutsch” ёки “deutsch” сўзларини нуқталар ўрнига қўйинг.

1. Wir haben heute ... 2. Die Studenten sprechen etwas ... 3. Wie sagt man aus ...? 4. Wie heißt das auf ...? 5. Mein Bruder lernt auch ... 6. Verstehst du ...? 7. Jede Woche haben wir dreimal ... 8. Sprechen Sie gut ...?

4-машқ. Гапни тўлдириг.

1. Der Student beantwortet ...	diese Frage. jede Frage. keine Frage. alle Fragen.
2. Der Schüler antwortet auf ...	eine Frage. einige Fragen. die leichten Fragen.

5-машқ. “lernen” ёки “studieren” феълларини қўйинг.

1. Die Studenten ... die Geschichte der Republik. 2. Welche Sprache ... Sie? 3. Wer ... Deutsch? 4. Das Kind ... in der Schule. 5. ... die Vokabeln? 6. Karima ... an dieser Fakultät. 7. Welches Buch ... du jetzt? 8. Ich ... die Wörter. 9. An den Universitäten ... die beste Jugend.

6-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Ҳафтада неча марта немис тили дарсингиз бор? 2. Мен бу саволга бажонидил жавоб бераман. 3. У нотўғри савол бераяпти. 4. Мен янги сўзларни ўрганаёпман. 5. Сен бу факультетда ўқийсанми? 6. Бу савол оддий. Унга ҳамма жавоб беради. 7. Биз матнни ўқиймиз ва таржима қиламиз. 8. Мен доцент Раҳмонов билан сўзлашяпман.

Г Р А М М А Т И К А

КИШИЛИК ОЛМОШЛАРИ

Кишилик олмошлари – нутқ жараёнида тилга олинган шахс ёки нарсалар оти ўрнида қўлланувчи олмошлардир.

Немис тилида қуйидаги кишилик олмошлари бор:

ich – мен, du – сен, er – у (мужской род), sie – у (женский род), es – у (средний род), wir – биз, ihr – сиз, sie – улар, Sie – Сиз (хурмат шакли).

Кишилик олмошлари бирлик ва кўплик шаклига эга бўлган уч шахсга, кўпликда кўлланадиган хурмат шаклига эга.

Кишилик олмошлари келишикларда қуйидагича турланади:

Бирлик	Кўплик
1. ich 2. du 3. er, sie, es	wir ihr sie
Höflichkeitsform (Хурмат шакли)	Sie

Бирлик

N.	ich	du	er	sie	es
G.	meiner	deiner	seiner	ihrer	seiner
D.	mir	dir	ihm	ihr	ihm
Akk.	mich	dich	ihn	sie	es

Кўплик

N.	wir	ihr	sie	Sie
G.	unser	euer	ihrer	Ihrer
D.	uns	euch	ihnen	Ihnen
Akk.	uns	euch	sie	Sie

Кишилик олмошлари Genitiv келишигида деярли ишлатилмайди,

PRÄSENS (ҲОЗИРГИ ЗАМОН) НИНГ ЯСАЛИШИ

Презенс (ҳозирги замон феъли) феъл ўзагига ҳозирги замон шахс-сон қўшимчаларини қўшиш билан ясалади.

Singular (Бирлик)

ich sag + e
du sag + st
er
sie } sag + t
es

Plural (Кўплик)

wir sag + en
ihr sag + t
sie sag + en
Sie sag + en

Мазкур қоида кўпчилик феъллар учун хосдир. Аммо, немис тилида айрим феъллар борки, уларнинг презенс замон шакли юқоридаги қоидадан фарқли равишда ясалади. Қуйида уларга алоҳида тўхталамиз.

1. Феъл ўзаги -t, -d, -chn, -ffn, -gn ундошларига тугаса, II шахс бирликда –est, III шахс бирлик ҳамда II шахс кўпликда –et шахс-сон қўшимчасини олади.

Singular

ich bad + e
du bad + e + st

Plural

wir bad + en
ihr bad + e + t

er	sie bad + en
sie } bad + e + t	Sie bad + en
es	

2. Ўзагида а, о, аи унлилари бўлган кучли феъллар II ва III шахс бирликда умлаут (¨) олади.

Масалан: fahren – бормок, кетмок (транспортда)

Singular	Plural
ich fahr + e	wir fahr + en
du fähr + st	ihr fahr + t
er	sie fahr + en
sie } fährt + t	Sie fahr + en
es	

3. Ўзагида “е” унлиси бўлган кучли феъллар иккинчи ва учинчи шахс бирликда ўзагидаги унлисини ўзгартиради, е унлиси I ёки ie га ўзгаради. Масалан: sehen – кўрмок, geben – бермок.

Singular	Plural
ich sehe, gebe	wir sehe, geben
du siehst, gibst	ihr seht, gebt
er	sie sehen, geben
sie } sieht, gibt	Sie sehen, geben
es	

4. Баъзи феълларда умумий қоидадан мустасно равишда ўзақдаги унли ва ундош ҳарфлар тубдан ўзгариши мумкин. Бу ҳолат иккинчи ва учинчи шахс бирлик учун хос бўлиб, унда айрим ҳарфлар бутунлай тушиб қолиши ёки янги ҳарфлар пайдо бўлиши мумкин. Бундай феълларга treten, nehmen каби санокли феълларгина киради. Масалан:

Singular	Plural
ich trete, nehme	wir treten, nehmen
du trittst, nimmst	ihr tretet, nehmt
er	sie treten, nehmen
sie } tritt, nimmt	Sie treten, nehmen
es	

Иккита ss ҳарфи ўрнига битта ß ҳарфи ёзилади. Масалан:

Singular	Plural
ich esse	wir essen
du ißt	ihr eßt
er	sie
sie } ißt	} essen
es	Sie

Кучли феълларнинг кучсиз феъллардан фарқи шуки, улар тусланганда ўзагидаги унлиларни ўзгартириш хусусиятига эга. Немис тилида 200 атрофида кучли феъллар бўлиб, уларнинг уч асосий шакли доимо луғатларда илова тарзида берилади.

АЖРАЛАДИГАН ОЛД ҚЎШИМЧАЛИ ФЕЪЛЛАРНИНГ ҲОЗИРГИ ЗАМОНДА ТУСЛАНИШИ

Маълумки, ўзбек тилидаги феълларда олд қўшимча бўлмайди. Немис тилида эса аксинча феълларнинг ажраладиган ва ажралмайдиган олд қўшимчалари бор.

1) **be-, ge-, er-, ver-, zer-, emp-, miß-** префикслари ажралмайдиган олд қўшимчалардир. Масалан: *erlernen, begegnen*

Singular	Plural
ich begegne	wir begegnen
du begegnest	ihr begegnet
er	sie begegnen
sie } begegnet	Sie begegnen
es	

2) **an-, auf-, aus-, bei-, ein-, mit-, noch-, vor-, zu-** ва шу каби префикслар ажраладиган олд қўшимчалардир. Масалан: *mitfahren*

Singular	Plural
ich fahre mit	wir fahren mit
du fährst mit	ihr fahrt mit
er	sie fahren mit
sie } fährt mit	Sie fahren mit
es	

Ажраладиган олд қўшимчалар гапда ишлатилганда ҳам ажралиб, гапнинг охирида келади. Масалан:

Mein Bruder **fährt** heute nach Taschkent **mit**.
Der Kranke **nimmt** die Pille **ein**.

3) Айрим ярим префикслар борки, уларнинг ажралиш ёки ажралмаслиги гап маъносига боғлиқ бўлади. Масалан:

Er übersetzt den Text.	У матнни таржима қилади.
Er setzt uns auf andere Ufer über.	У бизни бошқа қирғоққа ўтказди.
Er wiederholt die Regeln.	У қоидаларни такрорлайди.
Er holt sein Lehrbuch von Lola wieder.	У Лоладан ўзининг дарслигини қайтариб олиб келади.

DATIV КЕЛИШИГИ КЎМАКЧИЛАРИ

Гапда отдан ёки отлашган сўзлардан олдин келиб, уларни нисбий бошқарадиган ёрдамчи сўзлар **к ў м а к ч и** дейилади. Кўмакчи ўздан кейин келган отни бошқаради ва шу сўз билан бирга феъл томонидан бошқарилади. Кўмакчи ўзи боғланган от билан бир гап бўлагини ташкил қилади. Қуйидаги кўмакчилар Dativ келишигини талаб қилади: *aus* –

дан; bei – да (ёнида, олдида, -никида); mit – билан; nach – кейин, тўғрисида, -га (томон); seit – бери, буён; von – дан, ҳақида; zu – га; außer – (дан) ташқари; gegenüber – қаршисида.

Бу кўмакчилардан кейин келган от фақат Dativ келишигида туриши лозим. Масалан:

Ich gehe **nach dem Unterricht** in den Lesesaal.

Er wohnt **bei seinen Eltern**.

Sie schreibt **mit dem Kuli**.

Um 3 Uhr kommt er **aus der Uni**.

Ўзбек тилида кўмакчилар одатда от ёки отлашган сўздан кейин келади.

ГРАММАТИК МАШҚЛАР

1-машқ. От ўрнига келишик олмошларидан мосини қўйинг.

1. Wir sehen den Bus. 2. Er hilft dem Vater. 3. Er besucht seinen Freund sehr oft. 4. Sie gratuliert der Mutter. 5. Ich verstehe den Lehrer nicht. 6. Er schreibt einen Brief. 7. Sie übersetzt ein Gedicht. 8. Dieses Auto gehört dem Lehrer. 9. Der Dozent erklärt die Regel. 10. Er schenkt sie seiner Freundin.

2-машқ. Нуқталар ўрнига тегишли кишилик олмошларини қўйинг.

1. Ich und meine Freundin wohnen in einem Haus. Ich besuche ... oft. 2. Unsere Freunde sind hilfsbereit. Wir werden uns oft an ... und sie helfen 3. Er besucht euch morgen. Seid ... zu Hause? 4. Du hast doch heute Geburtstag, ich gratuliere 5. Die Mutter kauft ein neues Kleid. Sie schenkt ... mir. 6. Er liest eine Erzählung. ... ist interessant. 7. Er sagt ein Sprichwort. Ich verstehe ... aber nicht.

3-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Мен сизни кўряпман. 2. Мен уни (қиз болани) кузатаман. 3. Биз сизга ёрдамлашамиз. 4. Улар бизга хат ёзадилар. 5. Фильм уларга ёқяпти. 6. У менга китобини беради. 7. Мен унга жавоб ёзаман. 8. Мен уни (ж.р.) ўқув залида кўп кўраман. 9. У менга дафтарини кўрсатади. 10. Бола кичкина. У боғчага боради.

4-машқ. Қуйидаги феълларни ҳозирги замон (Präsens) да тусланг.

1. schreiben, 2. arbeiten, 3. nehmen, 4. fahren, 5. essen, 6. trinken, 7. sprechen, 8. kommen, 9. treffen, 10. sagen.

5-машқ. Қавс ичидаги феълларни ҳозирги замонда қўйинг.

1. Er ... ein interessantes Buch (lesen). 2. Der Junge ... dem Vater (helfen). 3. Sie ... ihren Schulfreund (treffen). 4. Das Mädchen ... den Brief in den Kasten (werfen). 5. Er ... deutsch (sprechen). 6. ... du meine Bitte nicht (vergessen)? 7. Er ... mit Appetit zu Mittag (essen). 8. Sie ... mit Straßenbahn (fahren). 9. Der Student ... um die Wette (laufen). 10. Der Dozent ... eine Vorlesung (halten).

6-машқ. Ажраладиган олд кўшимчали феълларни бир устунга, ажралмайдиганларни иккинчи устунга ёзинг.

verlassen, aufsagen, beantworten, vergessen, abfahren, entnehmen, erklären, ausgehen, besuchen, auftreten, bekommen, wiederholen.

7-машқ. Нукталар ўрнига ўнг томонда берилган феъллардан мосини қўйиб, гапларни тўлдилинг.

1. Der Bus	abfahren
2. Nach den Stunden ... er in die Bibliothek.	aufstehen
3. Wo ... deine Eltern?	haben
4. Die Studenten ... die Sätze.	besuchen
5. Mein Bruder ... zwei Söhne.	abhören
6. Der Lehrer ... in den Lehrraum.	leben
7. Die Kinder ... die Schule.	nachsprechen
8. Der Student ... den Text.	eintreten
9. Er ... um 7 Uhr.	bekommen
10. Sie ... das Stipendium.	lesen
11. Der Junge ... ein interessantes Buch.	gehen

8-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Бизнинг институт Ҳамид Олимжон кўчасида жойлашган. 2. Менинг акам педагогика институтида ўқийди. 3. Институтда ўқиш беш йил давом этади. 4. Мен биринчи курс талабасиман. 5. Мен ўзбек тили ва адабиёти факультетида ўқийман. 6. Бугун бизнинг немис тили дарсимиз бор. 7. Сен немис тилини яхши кўрасанми? 8. Биз маъруза тинглаймиз. 9. У гапларни такрорлайди (nachsagen). 10. Ўқитувчи қондани тушунтиради. 11. Сиз лугат билан ишлайсизми? 12. Сен эрталаб соат нечада турасан?

9-машқ. Нукталар ўрнига датив келишиги кўмакчиларидан мосини қўйинг.

1. Er spricht ... dem Lektor. 2. Lola fährt ... Taschkent. 3. Das Kind kommt ... der Schule. 4. Die Studenten kommen ... der Vorlesung. 5. ... diesem Jahr studieren wir Deutsch. 6. Sie sprechen ... ihrer Laborarbeit. 7. Mein Freund wohnt ... seinen Verwandten. 8. ... diesem Text übersetze ich noch ein Gedicht. 9. ...dem Institut liegt ein Kindergarten.

aus, mit, nach, bei, seit, von, zu, außer, gegenüber

10-машқ. Қавсни очинг ва шу сўз бирикмалари билан гаплар тузинг.

1. mit (meine Freundin, der Bus) ; 2. nach (zwei Tage, die Stunde); 3. zu (die Vorlesung, die Mutter); 4. von (die Arbeit, der Film); 5. seit (dieses Jahr, dieser Tag).

11-машқ. Ажратиб кўрсатилган сўзларга саволлар қўйинг.

1. Er spricht **mit dem Lehrer**. 2. Erkin kommt **von seinem Freund**. 3. Die Frau erzählt **von ihrem Sohn**. 4. Sie fahren **mit dem Auto** aufs Land. 5. Meine Freundin lebt **bei Fergana**.

12-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Биз бу иш тўғрисида гаплашяпмиз. 2. Карим вокзалдан келаяпти. 3. Институтга нимада борасиз? Мен автобусда бораман. 4. Мен дўстимникига бораман. 5. Бу толиб университетдан келаяпти. 6. Бир толибадан бошқа ҳамма мажлисда қатнашади. 7. Бино қаршисида меҳмонхона бор. 8. Дўстим опасиникида туради. 9. Биз энди лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини ўрганамиз. 10. Дарсдан кейин кинога борамиз. 11. У Огаҳий ғазалини ўқияпти.

13-машқ. Қуйидаги феъллар билан **Präsens** да гап тузинг.

1. widmen (бағишламоқ), kennen (танимоқ), sitzen (ўтирмақ), helfen (ёрдам бермоқ); sprechen (гапирмоқ), essen (емоқ), stoßen (туртмоқ, итармоқ), schelten (койимоқ), schmelzen (эримоқ), tun (қилмоқ);

2. genesen (соғаймоқ), heben (кўтармоқ), stehen (турмоқ), gehen (бормоқ), weben (тўқимоқ);

3. bezeichnen (билдирмоқ), erlöschen (учирмоқ), empfehlen (таклиқ қилмоқ), vernehmen (эшитмоқ);

4. aufstehen (ўрнидан турмоқ), vorlesen (овоз чиқариб ўқимоқ), kennenlernen (танишмоқ), bekanntgeben (маълум қилмоқ).

14-машқ. Қавс ичидаги феълларни **Präsens** да қўйиб ёзинг.

1. Das Mädchen ... immer in der ersten Reihe. (sitzen) 2. Der Kranke ... schwer. (atmen). 3. Mona Lisa ... seltsam. (lächeln) 4. Ich ... schlecht. (rudern) 5. Die Mutter ... die Fladen. (bakken) 6. Warum ... du dein Gesicht? (bergen) 7. Was ... das Kind besonders gern? (essen) 8. Wir ... frische Luft. (genießen) 9. Wie ... sein Sohn? (heißen) 10. Man ... uns zu Gast. (einladen) 11. Der Bildhauer ... ein neues Denkmal. (schaffen)

15-машқ. Берилган сўзлардан фойдаланиб гаплар тузинг.

Намуна: *j-m beim Lernen, j-m beim Tragen helfen*

1. Ich helfe dir beim Lernen.

2. Der Junge hilft dem Alten beim Tragen.

1. ein Buch, eine Novelle, eine Zeitung lesen; 2. einen Bekannten, einen Schulfreund, einen Schauspieler treffen; 3. einen Ball, einen Blick, den Brief in den Kasten werfen; 4. Blumen, das Schweigen, sein Wort brechen; 5. deutlich, fließend, geläufig, mit dem Dozenten sprechen; 6. mit Appetit, zu Mittag, zu Abend essen; 7. ein Buch, eine Wohnung, ein Konzert, eine Zeitung geben; 8. die Telefonnummer, sein Versprechen, meine Bitte vergessen; 9. Fleisch, eine Gans, ein Huhn braten; 10. gut, ein Schiff in der Ferne, aus dem Fenster sehen; 11. einen Saal, ein Zimmer, ein Laboratorium betreten.

16-машқ. Нукталар ўрнига қуйида берилган сўзлардан мосини қўйиб гапларни ёзинг.

1. Im Herbst ... auf dem Lande die Ernte. 2. Die Bauern ... die Baumwolle. 3. Die Traktoren ... Tag und Nacht. 4. Die Studenten ... den Bauern. 5. Heute ... eine Versammlung. 6. Alle ... an der Konferenz. 7. Warum ... keine Antwort? 8. Ich ... mein Wörterbuch von Bücherregal. 9. Er ... eine Wanderung. 10. Sie ... sich nicht zu verspäten.

versprechen, vorschlagen, nehmen, finden, teilnehmen, stattfinden, helfen, arbeiten, pflücken, beginnen.

17-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Менинг акам эртага Ялгага учади. У ерда бир ой дам олади, сўнгра яна Тошкентга қайтиб келади. 2. Бир ҳафтадан кейин қишки имтиҳонлар бошланади. Биз учта имтиҳон топширамыз. 3. Икки йилдан кейин мен институтни тугатаман ва қишлоғимга қайтаман. 4. Саёҳатчилар қишлоққа етиб келишди. Атроф бирданига қоронғилаша бошлади. Осмонни булут қоплади, чакмоқ чакди. Момоқалдирик гумбурлади. Қаттиқ

ёмғир ёғди. Ярим соатдан кейин ҳаммаси тинди, саёхатчилар яна йўлга тушдилар. 5. Тинчликсевар халқ доимо тинчлик учун курашади. 6. Ўзбекистон халқ хўжалиги машиналари ҳам ишлаб чиқаради. 7. Бугун биз профессор Абдуллаевнинг маърузасига қатнашамиз. 8. Навбатчи деразани очади ва хонани шамоллатади. 9. Томоша соат 10 да тугайди. 10. Нега шошиляпсан? Учрашув соат 3да бошланади. Ҳали вақт бор.

3.LEKTION (3- МАШҒУЛОТ)

Фонетика: Урғу.

ch, sch, tsch, sh, tz, pf ҳарф бирикмалари ва уларнинг ўқилиши.

Аффрикатлар.

Лексика: Mein Arbeitstag

Грамматика: Эгалик олмошлари ва уларнинг турланиши.

Ўзлик феъллари. Imperfekt

Dativ ва Akkusativ келишиги қўмакчилари.

ФОНЕТИКА

СЎЗ УРҒУСИ

Немис тилида урғу одатда биринчи бўғинга (сўз ўзагига) тушади. Масалан:

‘sehen, ‘hören, das ‘Land, die Karte

Ажраладиган олд қўшимчали сўзларда ҳам урғу биринчи бўғинга, яъни олд қўшимчаларга тушади: die ‘Abreise, ‘aussagen, der ‘Eingang. Ажралмайдиган олд қўшимчалар урғу олмайди, бундай сўзларда урғу сўз ўзагига тушади: be‘kommen, ge‘fallen, die Er‘zählung, emp‘fangen.

Чет тилидан кирган сўзларда эса урғу мазкур сўз қабул қилинган тилдаги урғу қоидаларига биноан бўлади: der Stu‘dent, der Agro‘nom, die Fa‘brik, die Pho‘netik, der Sep‘tember.

Қўшма сўзларда урғу қўшма сўзнинг биринчи компонентида тушади. Бир нечта ўзакдан иборат бўлган қўшма сўзларда эса иккита урғу бўлади. Уларнинг бири бош урғу (die Hauptbetonung) бўлиб, қўшма сўзларнинг биринчи таркибий қисмига тушади, иккинчиси эса иккинчи даражали урғу бўлиб (die Nebenbetonung), қўшма сўзнинг охири таркибий қисмига тушади: der ‘Hör,saal, das ‘Abend,brot, das ‘Maschinenbau,werk; die ‘Untergrund,bahn.

Гапда алоҳида таъкидлаб айтилган сўз л о г и к у р ғ у олади. Бу сўзга қўш (логик) ‘‘ урғу қўйилади. Масалан:

Er schenkt dem Kind ein Spielzeug.

ch, sch, tsch, sh, tz – ҳарф бирикмалари ва уларнинг ўқилиши қўлланманинг “Алфавит” қисмида берилганлиги сабабли, бу бобда улар билан фақат машқ қилинади.

АФФРИКАТЛАР

Икки ёки ундан ортиқ ундошларнинг бирикиб келиб, қўшиб талаффуз қилиниши асосида юзага келадиган товушларга а ф ф р и к а т л а р дейилади.

Ўзбек тилида икки ва ундан ортиқ ундошнинг қўшиб айтилиш ҳолатлари деярли йўқ, шу сабабли мазкур аффрикатларнинг тўғри талаффузи ўзбек ўқувчиларида бир оз қийинчилик туғдиради. Чунки, уларнинг артикуляцияси бир ундош товуш билан бошланиб, иккинчи бир ундош товуш билан тугалланади. Масалан, [pf] аффрикати хосил қилиш учун нутқ органларимиз аввало “p” товушини хосил қилиб, кейин эса “f”

товушига ўтади. Тўғри талаффузнинг моҳияти шундан иборатки, икки ундош жуда жипслаштирилган ҳолда ифодаланиши лозим. Қуйида ҳар бир аффрикатга алоҳида тўхталамиз.

[pf] – аффрикати

Бу аффрикатни ҳосил қилишда олдин “р” товушидаги сингари лаблар бир-бирига бирлаштирилади, кейин “f” товушидаги каби пастки лаб олд тишлар учига тегизилади. Бу аффрикат ёзувда “pf” ҳарфлар бирикмаси билан ифодаланади: das Pfad, die Pfeife, die Pflaume, die Pflege.

[ts] – аффрикати

[ts] – аффрикати талаффуз қилганда, аввало тил учи “t” товушидаги каби кўтарилиб, юқори милкка тегизилади, кейин сирғалиб “s” товуши талаффузига ўтади. Бу товуш ўзбек тилида бошқа тиллардан кирган **цемент, цех** каби сўзларда учрайди. “ts” аффрикати ёзувда z, ts, tz ҳарфлари орқали берилади: der Platz, der Satz, der Schatz, sitzen, schützen, das Rätsel.

[t] – аффрикати

[t] – аффрикати ифодаси юқоридаги pf ва ts аффрикатларидан фарқ қилади. Бу аффрикат тўрт ҳарф (tsch) ёрдамида юзага келса-да, бир товуш каби айтилади.

Немисча [t] ундоши ўзбекча “ч” ундош товушидан ўзининг артикуляцияси билан фарқланади. Ўзбекча “ч” товушини талаффуз қилганда, тилнинг юқори қисми устки тишларга яқинлашади. Немисча [t] товушини талаффуз қилганда эса тил ўртаси танглай томон кўтарилади. Бу аффрикат ёзувда “tsch” ҳарфлар бирикмаси билан ифодаланади. Масалан: deutsch, rutschen, zwitschern, Kutscher, Kautschuk, Urgentsch, Tschuktsche.

37-38, 39-40 БЕТЛАР ЙЎҚ

6-машқ. Қуйидаги саволларга тўғри жавоб беринг.

Wie lange dauert

der Unterricht an einem Tag?
eine Doppelstunde?
eine Vorlesung?
ein Studienjahr?
ein Semester?
das Studium an der Universität?

7-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Кечкурунлари нима қиласиз? 2. Мен доимо ўрнимдан эрта тураман. 3. Карим соат саккизда нонушта қилади. 4. Сен доимо ўқишга пиёда келасанми? 5. У институтга яқин яшайди. 6. Биз ҳаммамиз спортни севамиз.

8-машқ. Қуйидаги гапларни маъқуланг.

1. Haben Sie heute noch viel zu tun? 2. Haben Sie morgen viel zu tun? 3. Haben Sie nachmittags immer viel zu tun? 4. Haben Sie am Nachmittag wenig zu tun? 5. Haben Sie heute abend wenig zu tun? 6. Hat Karim hier noch etwas zu tun? 7. Hat sie immer wenig zu tun? 8. Hast du auch nach dem Unterricht noch etwas zu tun?

9-машқ. Ўзбек тилига таржима қилинг.

1. Er geht gern zu Fuß. 2. Gehst du nach Hause immer zu Fuß? 3. Wir gehen zum Studium manchmal zu Fuß. 4. Geht ihr aus der Universität zu Fuß? 5. Zu Fuß zu gehen ist gesund. 6. Gehen Sie jeden Morgen etwas zu Fuß? 7. Kinder gehen zur Schule zu Fuß.

10-машқ. Гапларни тўлдириг.

Ich gehe ...

ота-онам олдига
дарсга
уйга
пиёда
ухлаш учун
тушлик қилишга
маърузага
сайр қилишга

11-машқ. “Zu Hause” ёки “nach Hause” ибораларидан мосини қўйинг.

1. Ich bin gewöhnlich ... 2. Er geht ... zu Fuß. 3. ... ist es immer gut. 4. Er nimmt mich ... mit. 5. Haben Sie ... einen Farbfernseher? 6. Hamid hat heute ... etwas zu tun. Dann ist er frei. 7. Fährt er jeden Tag ... mit dem Bus? 8. Ich komme heute spät ...

12-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Ёшлар спорт билан бажонидил шуғулланадилар. 2. Мен ўқишга аввал автобусга, кейин эса трамвайга тушиб бораман. 3. Кутубхона институтимиздан узоқда жойлашган. 4. Кечки овқатдан кейин бир оз сайр қиласанми? 5. Мен отамга эрталаб газета олиб келиб

бераман. У уларни нонуштадан кейин ўқийди. 6. Биз ҳозир тушки овқатни еймиз. Кейин машқ қилиш (тренировка) га кетамиз. 7. Улар кечкурун телевизор кўришадими ёки радио эшитишадими? 8. Сен бугун тушдан кейин биз билан волейбол ўйнайсанми? 9. Бутун машғулоти олти соат эмас, саккиз соат бўлади.

Г Р А М М А Т И К А

ЭГАЛИК ОЛМОШЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТУРЛАНИШИ

Эгалик олмошлари нарсанинг бирор шахсга қарашли эканлигини билдириб, wessen? (кимнинг? ниманинг?) сўроғига жавоб беради. Эгалик олмошлари одатда отдан олдин келади.

mein, meine, mein, meine	- менинг
dein, deine, dein, deine	- сенинг
sein, seine, sein, seine	- унинг
ihr, ihre, ihr, ihre	- унинг
unser, unsere, unser, unsere	- бизнинг
euer, eure, euer, eure	- сизнинг
ihr, ihre, ihr, ihre	- уларнинг
Ihr Ihre, Ihr, Ihre	- Сизнинг (хурмат формаси)

Эгалик олмошлари бирликда ноаниқ артиклардек, кўпликда аниқ артиклардек турланади.

Эгалик олмошлари келишикларда қуйидагича турланади:

Бирлик				Кўплик
	м.р.	ж.р.	с.р.	Ҳамма родлар учун
N. G. D. Akk.	mein meines meinem meinen	meine meiner meiner meine	mein meines meinem mein	meine meiner meinen meine

Бирлик				Кўплик
	м.р.	ж.р.	с.р.	Ҳамма родлар учун
N. G. D. Akk.	euer eu(e)res eu(e)rem eu(e)ren	eure eurer eurer eure	euer eu(e)res eu(e)rem euer	eure eurer euren eure

ЎЗЛИК ФЕЪЛЛАРИ

Ўзлик феъллари англатган иш-ҳаракатнинг субъекти (эгаси) ҳам, объекти (тўлдирувчиси) ҳам бир шахснинг ўзи бўлади. Яъни иш-ҳаракат эганинг ўзида акс

этишини, тўлдирувчига ўтмай, эганинг ўзига қайтишини ифодалайди: sich waschen (ювинмок), sich anziehen (кийинмок), sich kämmen (таранмок).

Sich ўзлик олмоши билан келган феъллар қуйидагича тусланади:

sich waschen - ювинмок

ich wasche mich	wir waschen uns
du wäschst dich	ihr wascht euch
er	
sie } wäscht sich	sie waschen sich
es	Sie waschen sich

Баъзан “sich” ўзлик олмоши Dativ келишигида бўлади. Масалан: **sich notieren**

ich notiere mir	wir notieren uns
du notierst dir	ihr notiert euch
er	
sie } notiert sich	sie notieren sich
es	Sie notieren sich

Худди шунингдек, sich ansehen, sich anhören, sich vorstellen, sich aneignen, sich einbilden, sich vornehmen, sich überlegen, sich anschaffen, sich merken каби феъллар Dativ келишигини талаб қилади.

Sich ўзлик олмоши буйруқ майлида қуйидагича кўринишда бўлади:

II шахс бирлик – dich: Setz dich!

II шахс кўплик – euch: Setzt euch!

Хурмат шакли – sich: Setzen Sie sich!

I шахс кўплик – uns: Setzen wir uns!

IMPERFEKT (PRÄTERIUM)

Imperfekt – феълнинг ўтган замон шаклидир. Ҳар қандай хабар, воқеа, эртак ва шу кабилар имперфектда берилади. Уни ўзбек тилидаги ўтган замон ҳикоя феълига ўхшатса бўлади.

1. Кучсиз феълларнинг имперфекти феъл ўзагига **-te** ёки **-ete** имперфект замон қўшимчасини ҳамда шахс-сон қўшимчаларини қўшиш билан ясалади. I – ва III- шахс бирликда феъл шахс-сон қўшимчасини олмайди. Масалан:

Singular

ich sag + te
du sag + te + st
er
sie } sag + te
es

Plural

wir sag + te + n
ihr sag + te + t
sie sag + te + n
Sie sag + te + n

Singular

Plural

ich arbeit + ete
 du arbeit +ete + st
 er
 sie } arbeit + ete
 es

wir arbeit + ete + n
 ihr arbeit + ete + t
 sie arbeit + ete + n
 Sie arbeit + ete + n

2. Кучли феълларнинг имперфекти феъл ўзагидаги унлиларнинг ўзгариши билан ясалади ҳамда тусланганда I ва III шахс бирликда шахс-сон қўшимчаларини олмайди. Масалан:

Singular

Plural

ich schrieb
 du schrieb + st
 er
 sie } schrieb
 es

wir schrieb + en
 ihr schrieb + t
 sie schrieb + en
 Sie schrieb + en

3. Ажраладиган олд қўшимчали феъллар имперфектда тусланганда, олд қўшимчалари умумий қоидага асосан феълдан ажралиб, гапнинг охирига қўйилади. Масалан:

Singular

Plural

ich trat ein
 du tratst ein
 er
 sie } trat ein
 es

wir traten ein
 ihr tratet ein
 sie traten ein
 Sie traten ein

4. Haben, sein, werden феълларининг имперфекти ўзига хос хусусиятга эга. Улар имперфектни умумий қоидадан мустасно равишда ясайди. **Haben, sein, werden** феъллари махсус тусланишга эга. Нотўғри тусланадиган феъллардан имперфект қуйидагича ясалади: haben – hatte, sein – war, werden – wurde, gehen – ging, stehen – stand, tun – tat, bringen – brachte.

haben

ich hatte
 du hattest
 er
 sie } hatte
 es

wir hatten
 ihr hattet
 sie hatten
 Sie hatten

sein

ich war
 du warst
 er
 sie } war
 es

wir waren
 ihr wart
 sie waren
 Sie waren

werden

ich wurde	wir wurden
du wurdest	ihr wurdet
er	sie wurden
sie } wurde	Sie wurden
es	

DATIV VA AKKUSATIV КЕЛИШИ КЎМАКЧИЛАРИ

Немис тилида кўмакчилар ўзи боғланиб келган сўзни маълум бир келишикда туришини талаб қилади.

Қуйидаги кўмакчилар Dativ ва Akkusativ келишиклари билан қўлланилади: an (ёнида, ёнига, олдида, олдига, устида, устига, -га, -да); auf (устиди, устига, -га, -да); hinter (орқасида, орқасига); in (-га, -да, ичиди, ичига); neben (олдида, олдига, ёнида, ёнига); über (устиди, устига, тепасида, тепасига); unter (тагида, тагига, остида, остига); vor (олдида, олдига); zwischen (орасида, орасига, ўртасида, ўртасига).

Агар улар гапда ўрин ва пайтни ифодалаб, wo? (қаерда?), wann? (қачон?) сўроқларига жавоб бўлса, у бошқараётган от Dativ келишигида, агар иш-ҳаракат wohin? (қаерга?) сўроғига жавоб берса, Akkusativ келишигида қўлланилади. Кўмакчилар ҳамма вақт оддан ёки олмошдан олдин келади.

- an:** Ich hänge das Bild **an die Wand.** (Akkusativ)
Das Bild hängt **an der Wand.** (Dativ)
- auf:** Er legt das Buch **auf den Tisch.** (Akkusativ)
Das Buch liegt **auf dem Tisch.** (Dativ)
- in:** Die Studenten gehen **ins Sprachlabor.** (Akk.)
Sie üben **im Sprachlabor.** (Dat.)

Баъзи кўмакчилар артикль билан қўшилиб кетади:

an + dem = am	in + dem = im
an + das = ans	in + das = ins
zu + dem = zum	Wir gehen zur Vorlesung.
zu + der = zur	Er wohnt im Studentenheim.
von + dem = vom	Sie erzählt vom Kosmonauten.
bei + dem = beim	

ГРАММАТИК МАШҚЛАР

1-машқ. Келишикларда турланг.

1. mein Aufsatz, mein Diktat, meine Arbeit; 2. unser Leben, unsere Zeitung, unser Haus.

2-машқ. Қуйидаги гапларни шахс-сонда тусланг.

1. Ich lese mein Buch. 2. Ich liebe meine Eltern.

3-машқ. Нуқталар ўрнига эғалик олмошларидан мосини қўйинг.

1. Erkin berichtet über ... Leistungen. 2. Alle äußerten ... Meinungen. 3. Mein Nachbar bezieht ... neue Wohnung. 4. Der Student verbessert ... Fehler. 5. Wir erzählen von ... Reise.

6. Ich rufe ... Schwester an. 7. Sie erzählen über ... Theaterbesuch. 8. Wie verbringst du ... Urlaub?

4-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Мен унинг синглисини яхши биламан. 2. Сен уларнинг ота-оналари билан танишсан. 3. Биз унинг боғидаги гулларини кўрдик. 4. Ёзувчи ўзининг шеърларини ўқиб берди. 5. Талабалар хоналарини тозаладилар. 6. Улар дўстлари билан хат ёзишади. 7. У иншосини эртага ёзади. 8. Сен ўз ишларинг ҳақида гапирасан. 9. Болалар ўзларининг мактабини севадилар. 10. Биз опамизга доимо ёрдамлашамиз. 11. Сен укаларингга ўқишда ёрдамлашасанми? 12. Улар дўстларини доимо қўллашадими?

5-машқ. Гапларни презентда тусланг.

1. Ich erhole mich im Kurort. 2. Ich sehe mir den neuen Film an.

6-машқ. Нукталар ўрнига қавс ичидаги феълларни тегишли шахс-сонда қўйинг.

1. Ich ... auf die Bank. (sich setzen) 2. Ihr ... um den Tisch. (sich setzen) 3. Die Eltern ... mit dem Gruppenleiter. (sich unterhalten) 4. Die Studenten ... mit den Gästen aus Deutschland. (sich unterhalten) 5. Mein Freund ... am Meer. (sich erholen) 6. Im Sommer ... wir ... in unserer Villa. (sich erholen). 7. Er ... das neue Thema ... (sich aneignen) 8. Du ... die neue Regel. (sich merken) 9. Ich ... nach den Stunden den Text ... (sich anhören)

7-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Мен адабиётга жуда қизиқаман. 2. Сен бу масалани ўйлаб кўрасан. 3. У бу фильмни албатта кўради. 4. Биз бу саналарни белгилаб қўямиз. 5. Талабалар янги сўзларни ўзлаштирадилар. 6. Сиз ёзда қаерда дам оласиз? 7. Улар эрта билан турадилар ва совуқ сувда ювинадилар. 8. Эркин синфдошлари билан тез-тез учрашиб туради. 9. Кечкурун радио эшиттиришларни тинглайсанми? 10. У кечаси билан телевизор кўради.

8-машқ. Imperfekt да тусланг.

machen, turnen, sammeln, lernen, übersetzen, basteln, fahren.

9-машқ. Қуйидаги гапларни Imperfekt да ёзинг.

1. Mein Bruder reist nach Moskau. 2. Er nimmt ein Taxi. 3. Er sieht die Zeitung durch. 4. An der Wand hängt eine Uhr. 5. Ich rufe meine Schwester an. 6. Es ist kalt, sie zieht ihren warmen Mantel an. 7. Die Vorlesung beginnt um 2 Uhr. 8. Er spricht gut deutsch. 9. Hier findet eine Konferenz statt. 10. Der Student nennt alle Präpositionen mit Dativ. 11. Sie verbringt ihren Urlaub in Tschimgan. 12. Die Freunde denken oft an ihre Kindheit.

10-машқ. Немис тилига таржима қилинг. Феълларни имперфектда қўйинг.

1. Авваллари биз шаҳар марказида яшаганмиз. 2. Кеча меҳмонлар Хивани томоша қилишди. 3. Мен конференцияда қатнашдим. 4. Ойим деразани очди. 5. Толиб шеърни ёддан айтди, ўқитувчи уни мактади. 6. Биз спорт залида шуғулландик. 7. Отам скрипкани яхши чалди. 8. У лейпцигдаги дўстига табрикнома жўнатди. 9. У матнни қийналмай таржима қилди. 10. Бувим бизга кўп эртак айтиб берарди. 11. Лола немис тилига қизиқар ва яхши ўқирди.

11-машқ. Қавс ичидаги сўзларни Dativ келишигида қўйинг.

1. Die Tabelle hängt an ... (die Wand). 2. Der Tisch steht in ... (die Mitte) des Zimmers. 3. Die Tasche liegt auf ... (die Bank). 4. Das Bild hängt über ... (der Schreibtisch). 5. Der Schreibtisch steht vor ... (das Fenster). 6. Wir spazieren zwei Stunden in ... (der Park). 7. Die Jungen spielen auf ... (die Straße). 8. Du machst viele Fehler in ... (das Diktat). 9. Heute findet an ... (die Hochschule) eine Veranstaltung statt. 10. Auf ... (der Tisch) steht eine schöne Vase.

12-машқ. Қавс ичидаги сўзлардан фойдаланиб, саволларга жавоб беринг.

1. Wohin fährst du? (das Stadion) 2. Wo lebt dein Freund? (die Stadt) 3. Wo ist ein Fehler? (meine Arbeit) 4. Wohin schreiben wir dieses Wort? (das Vokabelheft) 5. Wohin gehen Sie? (das Sprachlabor) 6. Wo sitzt das Kind? (der Vater und die Mutter) 7. Wohin tritt der Dozent ein? (der Lehrraum)

13-машқ. Кўмакчиларнинг қўлланишига эътибор бериб, гапларни немис тилига таржима қилинг.

1. Китоб жавонлари устида ёзувчи ва олимларнинг суратлари осилиб турибди. 2. Ёзув столи ёнига креслони қўйдим. 3. Биз кинога кетяпмиз. У хиёбон ёнида жойлашган. 4. Уйнинг олдида катта боғ бор. 5. Дарахт япроқлари ерга тўкилган. 6. Акам телевизорни бурчакка қўйди. 7. Столни хона ўртасига қўясанми? 8. Кресло ва диван ўртасида журнал столи турибди. 9. У кундалигини дафтарлар орасига қўйди. 10. Овқатланиш столини қаерга қўйиш керак? 11. Стол устида чиройли ваза турибди. Мен гулларни вазага солиб қўяман. 12. Душанба куни немис тили дарсимиз бор. 13. У дўсти билан ётоқхонага кетди. 14. Сиз дўстларингизга саёҳатингиз ҳақида гапириб бердингизми? 15. Дарсдан кейин ўқиш залига бораман.

4.LEKTION

Фонетика: Немис тилидаги гапларда оҳанг.

ck, sp, st, ng, nk ҳарф бирикмаларининг ўқилиши.

Лексика: Unsere Gruppe

Грамматика: Сўроқ сўзлар.

Сифатдош I ва II шакллариининг ясалиши.

Perfekt нинг ясалиши ва қўлланилиши.

Модал феъллар ва уларнинг ҳозирги замонда тусланиши.

Ф О Н Е Т И К А

ГАПЛАРДА ОҲАНГ (ИНТОНАЦИЯ)

Маълумки, ҳар қандай мулоқотда оҳанг жуда муҳим роль ўйнайди. Зеро, оҳанг сўз ёки гап мазмунига таъсир қилиб, уни бутунлай ўзгартириб юбориши мумкин. Шу сабаб гапда сўзлар қанча аҳамиятга эга бўлса, гапнинг оҳанги, урғулари ва паузалари ҳам шунча аҳамиятлидир. Гапларнинг дарак, сўроқ, ундов (буйруқ) каби турларга бўлинишида ҳам оҳанг катта роль ўйнайди.

1. Дарак гапларда оҳанг

Немис тилида дарак гапларда оҳанг гап бошида кўтарилиб, гап охирига келиб эса пасаяди. Одатда оҳангнинг пастга тушиши гап охирида қўлланилаётган сўзнинг кейинги урғусиз бўғинларида рўй беради:

Du ruderst. →
Wir haben gelesen. →
Der Text ist schwer. →
Sie studieren fremde Sprachen. →

2. Сўроқ гапларда оҳанг

Сўроқ гапларда оҳанг сўроқ гапнинг турига қараб икки хил бўлади: сўроқ сўзсиз сўроқ гап ва сўроқ сўзли сўроқ гап. Сўроқ сўзсиз сўроқ гапларда оҳанг гап охирида кўтарилади:

Kommst du? →
Bist du Student? →
Hast du das Diktat geschrieben? →

Сўроқ сўзли сўроқ гапларда одатда сўроқ сўз урғу олмайди, оҳанг эса феъл (кесим) да кўтарилади:

Was fehlt ihm? →
Wann kommt er? →

Сўроқ сўзли сўроқ гапларда оҳанг баъзан ўзгариб, кўтарилиб-пасайиб ёки пасайиб-кўтарилиши ҳам мумкин:

Was machst du? →
Was machst du? →
Was machst du? →

3. Ундов гапларда оҳанг

Ундов гаплар кишининг эмоционал ҳолатлари: кучли ҳис-ҳаяжон, туйғу ва кайфият, таклиф ёки талаб, ўтинч ва буйруқ оҳанглари билан бевосита боғлиқ бўлганлиги

учун уларда ҳам оҳанг ўзгариб туради. Шу сабаб оҳанг кўтарилиши нисбий бўлади. Лекин гап охирида оҳанг барибир пасаяди. Ундов гаплар орқали сўзловчи ўзининг воқеа-ҳодисага муносабатини – шодлик, қўрқинч кабиларни ифодалайди.

Gib mir das Buch, bitte!

Gib mir das Buch, bitte!

Gib mir das Buch, bitte!

ck, sp, st, ng, nk ҳарфлар бирикмаларининг ўқилиши

1. ck ҳарфлар бирикмаси ўзбекча “к” товушига яқин ўқилади: Jacke, Hacke, Backe.
2. sp ҳарфлар бирикмаси ўқилишида бўғинга эътибор бериш керак. Агар бу ҳарф бирикмаси турли хил бўғинларга қарашли бўлса, ўзбекча “с” ва “п” каби ўқилади: Knospe, Wespe, Aspe, Haspe, Espe, Respe.
Сўз боши ёки бўғин бошида бирга қўлланилса, ўзбекча “ш” ва “п” каби ўқилади: Sport, sprechen, besprechen, Sprache, versprechen, spät.
3. st ҳарфлар бирикмаси ҳам икки хил ўқилади. Мазкур ҳарфлар айрим-айрим бўғинларга қарашли бўлса, ўзбекча “с” ва “т” каби ўқилади: Kasten, Lasten, Taste, Poste.
Бу қоидага “-st” ва “-ste” суффикслари ҳам амал қилади: machst, liebst, hast, älteste, erste, zwanzigste.
“st” сўз боши ёки бўғин бошида бирга келса, ўзбекча “ш” ва “т” товушлари каби ўқилади: Student, studieren, Stil, verstecken, Vorstand, Fahrstuhl.
4. -ng ҳарфлар бирикмаси (англаут) ўзбекча “нг” товушига ўхшаб ўқилади: lange, Wange, angeln, Menge.
5. -nk ҳарфлар бирикмасида “н” ўзбекчадаги “нг” ва “к” товушини беради. Яъни немисча “н” ҳарфи “к” ҳарфидан олдин англаутга айланади: danken, lenken, Tank, links, blank, winken.

ФОНЕТИК МАШҚЛАР:

1-машқ. Ўқинг. ck ҳарфлар бирикмасини тўғри талаффуз қилинг.

hacken	keck	Backe	Hacke	Brücke
gucken	Rückkehr	Glocke	Decke	Lücke
trocken	Druckkosten		Dicke	Steinbrücke
Stück	sechs			Nachtglocke
Stöcke	Fuchs			Stechmücke

2-машқ. sp ҳарфлар бирикмасининг икки хил ўқилишига эътибор беринг.

а) sp [sp]

Aspe	Wespe	wispern	desperat
Espe	Kasper	Wespennetz	Despot
Haspe	Kasperle	Rispe	despotisch
Knospe	kaspern	Rispenfern	espen
Raspe	wispeln	Rispengras	Espenwald

б) sp [p]

Spaß	speziell	spanisch	spicken
Speck	Specktakel	spannen	Spiegel

Speise	Sport	spät	Spiel
spazieren	Spirale	Speck	Spitze
Spinat	Spalte	Speiche	Spache

3-машқ. st ҳарфлар бирикмасини тўғри ўқинг.

a) st [st]

Westen	masten	machst	nächste
Osten	Liste	lachst	erste
Kasten	listig	übst	schönste
lasten	Weste	tust	hundertste
rasten	Taste	hältst	kürzeste

б) st [t]

stark	bestehen	Streik	Statistik
stehen	Aufstand	Stoß	Struktur
Student	verstopfen	stecken	Strophe
Stipendium	Verstoß	Stange	Statut
Stil	Bergsteiger	Staat	Standarte

4-машқ. ng ҳарфлар бирикмасини талаффуз қилиб ўқинг.

eng	Ding	jünger	Frühling
streng	bringen	dünger	Fremdling
Junge	springen	Sprung	Jüngling
Zunge	Finger	Übung	Früchtling
Lunge	Singer	Entwicklung	Jünglingsalter

5-машқ. Шеърларни ёдланг.

a) An dem reinsten Frühlingsmorgen

Ging die Schäferin und sang,

Jung und schön und ohne Sorgen,

Daß es durch die Felder klang.

(J.W.Goethe. Die Spröde)

b) Vater kommt nicht. Vater ging

Auf die Wiese Schmetterlinge fangen.

Einen schönen Schmetterling

Hat er dir gefangen.

(J.R.Becher. Neue Gedichte)

6-машқ. nk ҳарфлар бирикмасини тўғри талаффуз қилинг.

nk [ŋ]

Schrank	Anker	links	ertrinken
krank	danken	Winkel	ertränken
senkt	sinken	Trank	versinken
Punkt	senken	Trunk	Gefenk
sinkt	dünken	Prunk	Henker

ЛЕКСИК МАШҚЛАР

1-машқ. Матнни ўқинг ва таржима қилинг.

UNSERE GRUPPE

Im Sommer habe ich die Aufnahmeprüfungen an der Urgentscher Staatlichen Universität erfolgreich bestanden. Jetzt bin ich Student der philologischen Fakultät. Ich studiere in der ersten (1^a) Gruppe. In unserer Gruppe gibt es 13 Studenten: 6 Jungen und 7 Mädchen. Fast alle Studenten sind im gleichen Alter. Nur einer ist zwei Jahre älter als die anderen. Er hat bis zum Studium bei der Armee gedient. Wir studieren fleißig. Niemand will zurückbleiben. Außerdem helfen wir einander gern beim Studium. Es darf in der Gruppe keinen Nachzügler geben.

Man nennt unsere Gruppe international. Denn es gibt hier Vertreter verschiedener Nationalitäten. Hier studieren Usbeken, Turkmenen, Russen, Koreaner, Tataren und Karakalpakken. Wir verstehen einander sehr gut.

Die Interessen der Studenten sind unterschiedlich. Einige interessieren sich für Kino, andere für Theater und manche für Kunst. Aber alle lieben Sport. Alle wollen sportlich aussehen und gesund bleiben.

Einmal in der Woche treffen wir uns im Studentenheim zusammen. Im Studentenheim gibt es einen guten Klubraum. Dort unterhalten wir uns über unser Studium und besprechen die aktuellen Fragen des Studentenlebens. Im Klub können wir auch tanzen oder im Chor singen.

VOKABELN

der Sommer, -s, - ёз
die Aufnahmeprüfung, -, -en - кириш
имтиҳони
erfolgreich ғ муваффақиятли
bestehen (bestand, bestanden)
- топширмақ
der Junge, -n, -n - бола, ўспирин
das Mädchen, -s, - - қиз бола
gleich – 1. тенг, бир хил; 2. ҳозир,
дарҳол
dienen (diente, gedient) – хизмат
қилмоқ
fleißig – тиришқоқ
zurückbleiben (blieb zurück,
zurückgeblieben) – орқада қолмоқ
helfen (half, geholfen) – ёрдамлашмоқ
der Nachzügler, -s, - - қолюқ
der Klubraum, -(e)s, -räume – клуб,
дам олиш хонаси
der Chor, -(e)s, -e, (Chöre) - хор
singen (sang, gesungen) – қўшиқ айтмоқ

das Interesse, -s, -n - қизиқиш
unterschiedlich - турли
sich interessieren (interessierte sich,
sich interessiert) – қизикмоқ
die Kunst, -, Künste – санъат
sportlich – кўринишли, жисмоний кучли
aussehen (sah aus, ausgesehen) – кўринмоқ
treffen (traf, getroffen) – учратмоқ
sich zusammentreffen - учрашмоқ
sich unterhalten (unterhielt sich, sich unterhalten)
- суҳбатлашмоқ
besprechen (besprach, gesprochen)
- муҳокама қилмоқ
aktuell – ҳаётий муҳим
die Frage, -, -n - савол, масала
das Studentenleben, -s, - - талабалар ҳаёти
nennen (nannte, genannt) – номламоқ
der Vertreter, -s, - - вакил
die Nationalität, -, -en - миллат
verstehen (verstand, verstanden) – тушунмоқ
die Muttersprache, -, -n - она тили

2-машқ. Қуйидаги саволларга матн асосида жавоб беринг.

1. An welcher Fakultät studiert Karimow? 2. In welcher Gruppe studiert er? 3. Wie groß ist seine Gruppe? 4. Sind alle Studenten im gleichen Alter? 5. Wer hat bei der Armee gedient? 6. Wer studiert fleißig? 7. Gibt es in der Gruppe einen Nachzügler? 8. Wie nennt man die 1^a Gruppe? 9. Welche Nationalitäten gibt es in der Gruppe? 10. Wie verstehen sich die Studenten einander? 11. Welche Sprache hilft dabei? 12. Sind die Interessen der Studenten unterschiedlich? 13. Wofür interessieren sich die Studenten am meisten? 14. Wann und wo treffen sich die Studenten zusammen? 15. Was machen sie im Klubraum?

3-машқ.. “Helfen” ёрдамчи феълини тегишли шахс-сонда қўйинг.

1. Ich ... meinem Freund. 2. ...du zu Hause deiner Mutter? 3. Wir ... einander beim Studium. 4. Er geht nach Hause und ... seiner Großmutter im Haushalt. 5. Sie ... in der Freizeit ihren Eltern. 6. ... ihr der Bauern beim Baumwollpflücken? 7. ... Sie ihren Studienfreunden auch in Deutsch? 8. Du ... mir nie beim Aufräumen. 9. Ich ... dir morgen. Heute habe ich keine Zeit. 10. Sie ... heute mir nach dem Unterricht beim Übersetzen das neuenTextes.

4-машқ.. Қуйидаги саволларга жавоб беринг.

1. Hilfst du deiner Mutter beim Abwaschen? 2. Hilft er dir beim Einkaufen? 3. Helfen Sie Ihrem Freund im Zimmer aufräumen? 4. Wer hilft euch den Text so gut übersetzen? 5. Hilfst du heute der Familie Karimow beim Umzug? 6. Helfen die Studenten jedes Jahr den Bauern bei den Feldarbeiten? 7. Helft ihr den alten Leuten in den Wagen (beim Einsteigen)? 8. Hilfst du deiner Mutter in allen Angelegenheiten? 9. Hilft das Klagen dir beim Studium? 10. Helfen alle den Schülern bei den Schulaufgaben?

5-машқ. Ўнг томонда берилган сўзларни немисчага ўгириб, гапларни тўлдиринг.

1. Er hilft den Kindern...	ўқишда
2. Ich helfe meinen Eltern ...	уй вазифаларини бажаришда
3. Wer hilft zu Hause...	хўжалик ишларида
	у-бу нарса сотиб олишда
	ота-оналарига

6-машқ. “sich unterhalten” феълини нукталар ўрнига мос равишда қўлланг.

1. Er selten mit mir. 2. Wir gern über Musik. 3. ... ihr ... oft mit dem Lektor? 4. Worüber ... du ... mit ihm? 5. Mit wem ... wir über den bevorstehenden Weltkrieg? 6. Die Geschwister ... gern miteinander. 7. Der Dekan ... heute nach dem Unterricht mir den Studenten unserer Gruppe. 8. ... Sie ... im Studentenheim über das Studentenleben? 9. Wann ... die Studenten über die Kunst? 10. Der Gruppenleiter ... oft mit uns über die Disziplin.

7-машқ. Қуйидаги саволларга жавоб беринг.

Mit wem unterhältst du dich über die Musik? (der Musiklehrer, die Eltern, die Studienfreunde) 2. Worüber unterhält sich dein Vater gern? (der Sport, die Lesebücher, meine Sportleistung, das Schachspiel) 3. Wann unterhält sich der Dekan mit uns? (nach dem Unterricht, in der großen Pause, in der Freizeit)

8-машқ. Гапларни тўлдиринг.

1. Sie unterhält sich oft (отаси билан, дугонаси билан). 2. Sie unterhalten sich gern (синф раҳбари билан, биринчи курс талабалари билан).

9-машқ. Қуйидаги саволларга жавоб беринг.

1. Gibt es an unserer Hochschule ein Studentenheim? 2. Gibt es dort eine Mensa? 3. Gibt es in jedem Stock einen Imbißraum? 4. Was gibt es dort zu essen? 5. Gibt es im Studentenheim eine Bibliothek? 6. Gibt es in der Bibliothek einen Lesesaal? 7. Gibt es im Lesesaal die Fachliteratur? 8. Was für Zeitungen und Zeitschriften gibt es im Lesesaal? 9. Gibt es dort auch ausländische Literatur? 10. Was gibt es dort aus Deutschland?

10-машқ. Гапларни тўлдиринг.

1. An unserer Hochschule gibt es (катта ўқув зали, бир кутубхона, тўрт факультет). 2. In Urgentsch gibt es (уч стадион, Огаҳий номли театр, кўп мактаблар). 3. Morgen gibt es in unserer Gruppe (контрол иш, гуруҳ мажлиси, Ўзбекистон тарихидан семинар).

11-машқ.. Немис тилига таржима қилинг.

1. Гуруҳимиз талабалари орасида кўп яхши йигитлар бор. 2. Ҳамма(си) яхши ўқийди. 3. Улар жуда тиришқоқ.. Уларнинг кизиқишлари ҳар хил. 4. Баъзилари кинога ва театрга боришни яхши кўради. 5. Кўпчилиги санъат билан шуғулланишади. 6. Деярли ҳамма спортга қизиқади. 7. Дўстим Карим футболни яхши ўйнайди. 8. У университетимиз командасида ўйнайди. 9. У университетимиз командаси мусобақаларида тез-тез қатнашади. 10. Карим ҳам командамиз билан мусобақаларга бориб туради. 11. У ўқишни ҳам яхши ўзлаштиради. 12. Қизларимизнинг кўпчилиги волейбол ўйнашади. 13. Уларнинг ўз командаси бор. 14. Яқинда уларнинг командаси биринчи ўринни олди. 15. Факультетимизда мусиқа тўғараги бор. Мен бу тўғаракка қатнашаман. 16. Биз ашула айтишни ва ўйинга тушишни яхши биламиз.

Г Р А М М А Т И К А

СЎРОҚ СЎЗЛАР

Нарса, белги, миқдор ҳақида, нарсанинг кимга ёки нимага қарашли эканлиги ҳақида ёки номаълум шахс ҳақида сўроқ аломатини англатадиган сўзларга **сўроқ олмошлари** дейлади. Сўроқ олмошларга асосан қуйидагилар киради: wer? (ким?); was? (нима?); wo? (қаерда?); wohin? (қаерга?); woher? (қаердан?); wann? (қачон?); wie? (қандай?); warum? (нега?); wozu? (нима учун?); wieviel? (қанча?).

Сўроқ сўзлар ёрдамида сўроқ сўзли сўроқ гаплар ясалади. Масалан:

Was ist das? – Бу нима?

Wer kommt? – Ким келаяпти?

Wie ist das Zimmer? – Хона қандай?

Wieviel Studenten sind in der Gruppe? – Гуруҳда нечта талаба бор?

Mit wem gehst du ins Kino? – Сен кинога ким билан бораёпсан?

Worüber freust du dich? – Сен нимадан хурсандсан?

Worauf ist er stolz? – У нимадан мағрур?

Bei wem wohnt dein Bruder? – Сенинг аканг кимникида туради?

С И Ф А Т Д О Ш

СИФАТДОШ I НИНГ ЯСАЛИШИ

Немис тилида феълнинг сифатдош шакли икки хил: сифатдош I (Partizip I) ва сифатдош II (Partizip II). Сифатдош I феъл негизига –(e)nd қўшимчасини қўшиш орқали ясалади. Масалан:

schreibend – ёзаётган

lesend – ўқиётган

arbeitend – ишлаётган

Сифатдош I = феъл негизи + -(e)nd қўшимчаси

СИФАТДОШ II НИНГ ЯСАЛИШИ

Сифатдош II феъл негизига ge- префиси ва -(e)t ёки -(e)n суффиксини қўшиш билан ясалади.

Сифатдош II ge- префигси + феъл негизи +	
+ <	-(e) t -en
	қўшимчалари

Сифатдош II ўзбек тилидаги –ган суффикси билан ясаладиган ўтган замон сифатдошига мос келади: sagen – gesagt – айтилган; gehen – gegangen – борган.

Сифатдош II нинг ясалиш усули феъл турига боғлиқдир:

1. Немис тилида кучсиз феъллар сифатдош II шаклини ge- префигси ва -(e) t суффикси билан ясайди:

fragen – gefragt	(сўрамоқ, сўралган)
lernen – gelernt	(ўқимоқ, ўқилган)
hoffen – gehofft	(умид қилмоқ, умид қилинган)
glauben – geglaubt	(ишонмоқ, ишонилган)

2. Кучли феъллар эса ge- префигси ва -en суффикси, ҳамда ўзагидаги унлиларини ўзгартириш билан ясайдилар:

singen – gesungen	(ашула айтмоқ, ашула қилиб айтилган)
nehmen – genommen	(олмоқ, олинган)
schreiben – geschrieben	(ёзмоқ, ёзилган)
helfen – geholfen	(ёрдамлашмоқ, ёрдамлашилган)

3. Ажраладиган олд қўшимчали феълларда ge- префигси олд қўшимча билан феъл негизи ўртасида қўйилади:

aufschreiben – aufgeschrieben
ankommen – angekommen
eintreten – eingetreten
ablegen – abgelegt
zuschlagen – zugeschlagen

4. Ажралмайдиган олд қўшимчали феъллар ge- префигсини олмайдилар:

benehmen – benommen
gefallen – gefallen
erzählen – erzählt
verlaufen – verlaufen
zerstören – zerstört

5. -ieren суффиксли феъллар ҳам ge- префигсини олмайдилар:

studieren – studiert
korrigieren – korrigiert
diktieren – diktiert
reparieren – repariert

PERFEKT НИНГ ЯСАЛИШИ ВА ҚЎЛЛАНИШИ

Perfekt (перфект) феълнинг ўтган замон сухбат формасидир. У асосан жонли тилда, савол-жавобларда ва қисқа хабарларда қўлланади.

Perfekt haben ва sein ёрдамчи феълларнинг Präsens ва асосий феълнинг сифатдош II шаклидан ясалади.

haben	феълларининг		асосий феълнинг
}		+	

Singular

ich habe
du hast
er
sie } hat
es

→ gefragt

Plural

wir haben
ihr habt
sie haben
Sie haben

→ gefragt

Singular

ich bin
du bist
er
sie } ist
es

→ gegangen

Plural

wir sind
ihr seid
sie sind
Sie sind

→ gegangen

Perfekt ли гапларда ёрдамчи феъл тусланиб, иккинчи ўринда келади, мустақил феъл эса сифатдош II шаклида гапнинг охирида туради. Масалан: Ich **habe** diesen Roman **gelesen**.

Perfekt да ёрдамчи феъллардан қайси бирини қўллаш кўпинча асосий феълнинг хусусиятига боғлиқ. Қуйидаги феъллар haben билан ишлатилади:

1. Ҳамма ўтимли феъллар: sagen, fragen, nehmen, diktieren, lesen, schicken, essen.
Er hat die Postkarte schon geschickt.

2. Ҳамма ўзлик феъллар: sich freuen, sich setzen, sich ansehen, sich waschen, sich anziehen:

Er hat sich seinen Mantel angezogen.

Niemand hat sich verspätet.

3. Шахссиз феъллар: es schneit, es regnet, es scheint, es blitzt, es donnert, es dunkelt:
Es hat gestern geschneit.

4. Ҳамма модал феъллар: können, dürfen, mögen, sollen, wollen, müssen:
Hast du es unbedingt gewollt?

5. Тинч ҳолатни билдирадиган кўпгина феъллар: schlafen, warten, sitzen, träumen, gehorchen, lachen:

Das Kind hat geschlafen.

Wir haben lange auf dich gewartet.

6. be - префиксли кўпчилик феъллар: bekommen, begehen, behalten, benehmen, beschreiben, u.a.

Wir haben einen Brief aus Dresden bekommen.

7. -ieren суффиксли феъллар: gratulieren, korrigieren, phantasieren, spazieren, diskutieren u.a.

Er hat seinem Freund zum Fest gratuliert.

8. Айрим ўтимсиз феъллар: arbeiten, helfen, leben, antworten, beistimmen u.a.
Der Student hat richtig geantwortet.

Sie haben den Bauern geholfen.

“sein” феъли перфектда қуйидаги феъллар билан қўлланади:

1. Ҳаракат-ҳолатни англатувчи ўтимсиз феъллар: laufen, gehen, fahren, rennen, schwimmen, fliegen, springen, umziehen:

Mein Freund ist schon fortgegangen.

Wir sind in eine neue Wohnung umgezogen.

2. Ҳолат ўзгаришини билдирадиган ўтимсиз феъллар: aufstehen, wachsen, erwachsen, einschlafen, sterben, erlöschen:

Er ist fest eingeschlafen.

Wir sind um 6 Uhr erwacht.

3. sein, werden, bleiben, begegnen, folgen, geschehen, passieren, gelingen феъллари:

Es ist kalt geworden.

Ich bin ihm auf der Straße begegnet.

Was ist hier passiert?

МОДАЛ ФЕЪЛЛАРНИНГ ҲОЗИРГИ ЗАМОНДА ТУСЛАНИШИ

Немис тилида бир гуруҳ феъллар бор бўлиб, улар модал феъллар номини олган. Модал феъллар қуйидаги феъллардан иборат:

können - қила олмақ (имконият)

dürfen - мумкин бўлмақ (рухсат)

mögen - истамоқ, ёқтирмақ

wollen – хоҳламоқ

sollen – шарт, зарур бўлмақ (бировнинг буйруғи асосида)

müssen – керак, лозим бўлмақ (шахсий зарурият)

Модал феъллар ҳозирги замон (презентс) да тусланганда қуйидаги хусусиятларга эга бўлади:

1. Ҳамма феъллар бирликда ўзагидаги унлисини ўзгартиради (sollen феълидан бошқа).

2. I ва III шахс бирликда шахс-сон қўшимчасини олмайдилар.

3. Кўпликда эса ҳеч ўзгаришсиз тусланаверади.

	können	dürfen	müssen	sollen	wollen	mögen
ich	kann	darf	muß	soll	will	mag
du	kannst	darfst	mußt	sollst	willst	magst
er						
sie } es	kann	darf	muß	soll	will	mag
wir	können	dürfen	müssen	sollen	wollen	mögen
ihr	könnt	dürft	müßt	sollt	wollt	mögt
sie	können	dürfen	müssen	sollen	wollen	mögen
Sie	können	dürfen	müssen	sollen	wollen	mögen

Модал феъллар гапда ишлатилганда, асосий феъл доимо гап охирида ноаниқ шаклда, яъни Infinitiv I шаклида келади. Модал феъл дарак гапда ва сўроқ сўзли сўроқ гапларда иккинчи ўринда, сўроқ сўзсиз сўроқ гапларда бирин ўринда туради:

Ich darf nach Hause gehen.

Du kannst diesen Text ohne Wörterbuch übersetzen.

Im Zimmer soll man nicht rauchen.
Warum will er nicht ins Kino gehen?
Sollen wir diese Übung schriftlich machen?

Модал феъллар баъзан инфинитивсиз ҳам қўлланади:
Darf ich herein (hinaus)? Ich muß zum Konsum (Laden). Wir möchten noch eine Flasche Mineralwasser.

1-машқ. Ажратиб берилган сўзларга саволлар қўйинг.

1. **Mein Freund** kommt morgen zu mir. 2. Er gibt **dem Vater** die Zeitung. 3. Wir lernen ein Gedicht **von Goethe** auswendig. 4. Der Lehrer gibt dem Studenten **eine neue Aufgabe**. 5. Das Mädchen kauft **im Kiosk** Zeitschriften. 6. Der Verkäufer zeigt ihm **einen blauen Anzug**. 7. Das Kind besucht **den Kindergarten**. 8. Das Publikum begrüßte **den Sportler**.

2-машқ. Саволларга жавоб беринг.

1. Was sind Sie? 2. Was wünschen die Studenten? 3. Welchen Roman von Ajbek brauchen Sie? 4. Was für Geschenk willst du kaufen? 5. Welche Größe tragen Sie? 6. Wem schicken Sie einen Brief? 7. Welche Zeitschriften liest du gern? 8. Was für eine Stadt ist Chiwa? 9. Wohin fahren die Freunde? 10. Wann beginnt die Versammlung? 11. Woher sind Sie?

3-машқ. Қуйидаги феълларнинг сифатдош II шаклини айтинг.

biegen	erzählen	deklinieren	anbauen
backen	beantworten	marschieren	lernsehen
fahren	erklären	demonstrieren	zuhören
ziehen	verspäten	korrigieren	ankommen
laufen	arbeiten	illustrieren	umschauen

4-машқ. Қавс ичидаги феълларни сифатдош II шаклида қўйинг.

1. Hast du alle Romane von A.Kodirij ... (lesen)? 2. Habt ihr den Brief .. (schreiben)? 3. Sie hat das Gedicht auswendig ... (lernen). 4. Die Studenten haben den Bauern ... (helfen). 5. Der Lehrer hat die Regel ... (erklären). 6. Er hat in der Mensa Mittag ... (essen). 7. Das Mädchen ist schon nach Hause ... (gehen). 8. Meine Eltern sind gestern nach Moskau ... (fahren). 9. Die Gäste aus Deutschland sind schon ... (ankommen). 10. Bist du gestern im Kino ... (sein)?

5-машқ. Гапларни перфект шаклига айлантинг.

1. Der Junge kauft Farben und Papier. 2. Wir pflanzen im Garten viele Blumen. 3. Die Kinder arbeiten im Feld. 4. Ich wasche mich mit kaltem Wasser. 5. Wir schreiben einen Aufsatz. 6. Der Student gibt den Inhalt des Textes deutsch wieder. 7. Ich helfe meiner Mutter im Haushalt. 8. Du antwortest in der Stunde gut. 9. Ihr macht die Aufgabe schnell. 10. Er ißt zum Frühstück Brot mit Käse.

6-машқ. Саволларга жавоб беринг.

1. Sind Sie heute früh erwacht? 2. Um wieviel Uhr sind Sie aufgestanden? 3. Womit sind Sie in die Hochschule gefahren? 4. Wo sind Sie eingestiegen? 5. Sind Sie Ihrem Freund unterwegs begegnet? 6. Sind Sie lange in der Uni geblieben? 7. Wann sind Sie nach Hause zurückgekehrt?

7-машқ. Нукталар ўрнига “haben “ ёки “sein“ феълларидан мосини қўйинг.

1. Unsere Familie ... eine neue Wohnung bezogen. 2. Die Physik ... diesem Jungen immer leicht gefallen. 3. Vor 10 Tagen ... wir die Fahrkarten bestellt. 4. Die Gäste ... die

Universität besichtigt. 5. Der Aufstieg ... den Alpinisten gelungen. 6. Es ... kalt geworden. 7. Das Mädchen ... zur Hochschule zu Fuß gegangen. 8. Ich ... diesen Artikel nicht gelesen. 9. Er ... in der Prüfung durchgefallen. 10. Mein Freund ... eine Hochschule absolviert.

8-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Гуруҳимизга янги толиб келди. Сен уни кўрдингми? 2. Сен ўз вақтида келдинг. Ҳозир консультация бошланади. 3. Сен бу қондани эсдан чиқарибсан. Диктантда кўп хато қилгансан. 4. Кун исиб қолди. Пальтосиз юриш мумкин. 5. Бола ухлаб қолди. 6. Нега китобни олиб келмадинг? 7. У ёзги таътилни Чимёнда ўтказди. 8. Мен кўп кизиқарли мусобақаларда қатнашдим. 9. Биз имтиҳонларга яхши тайёрландик. 10. У биринчи бўлиб марра (финиш) га етиб келди. 11. Кеча сенга ёқдимми?

9-машқ. Қуйидаги гапларни тусланг.

1. Ich kann die Gäste begleiten. 2. Ich darf nach Hause gehen. 3. Ich muß den Text heute übersetzen. 4. Ich soll den Tisch decken. 5. Ich will ins Grüne fahren. 6. Ich mag Äpfel gern.

10-машқ. Модал феълларни қўлаб, саволларга жавоб беринг.

Намуна: *Warum gehst du so früh zu Bett? (um 6 Uhr aufstehen müssen)*
- *Ich muß um 6 Uhr aufstehen.*

1. Warum ziehen sich die Mädchen so festlich an? (ins Theater gehen wollen) 2. Warum hat sich Karim das Rauchen abgewöhnt? (gesund bleiben wollen) 3. Warum fährt Umid zum Bahnhof? (die Fahrkarten besorgen müssen) 4. Warum geht ihr zu Erkin? (die Aufgabe selbst nicht lösen können) 5. Warum geht ihr so früh ins Museum? (sich nicht verspäten dürfen)

11-машқ. Қуйидаги модал феълларни презенсда қўлланг.

a) können

1. Ich ... dich zum Bahnhof begleiten. 2. Du ... diesen Text nicht übersetzen. 3. Er ... ohne Arbeit leben. 4. Wir ... heute im Labor arbeiten. 5. Ihr ... eine Rundfahrt durch die Stadt unternehmen. 6. Sie ... heute zu Hause bleiben. 7. Im Lesesaal ... man bis 10 Uhr abends arbeiten. 8. Sie ... dir bei dieser Arbeit helfen.

b) dürfen

1. ... man hier rauchen? 2. Du ... das Wörterbuch mitnehmen. 3. Die Kinder ... sich diesen Film nicht ansehen. 4. Niemand ... es erfahren. 5. Der Junge ... im Hof spielen. 6. Man ... nicht während der Stunde plaudern. 7. Ihr ... mitgehen. 8. ... ich herein?

c) wollen

1. Ich ... ins Grüne fahren. 2. ... du spaziergehen? 3. Er ... im Sprachlabor arbeiten. 4. Wir ... einen Ausflug machen. 5. ... ihr das Museum besichtigen? 6. Sie ... ihren kranken Freund besuchen. 7. ... Sie mir nicht helfen? 8. Mein Freund ... Englisch studieren. 9. Die Gäste ... die Gemädegalerie besuchen. 10. Der Junge ... Bildhauer werden.

d) sollen

1. ... ich auf dich warten? 2. Du ... das Paket an ihn abgeben. 3. Das Mädchen ... zuerst das Studium beenden. 4. Er ... aufmerksam sein. 5. Wir ... den Hof sauber machen. 6. Ihr ... allen selbst entscheiden. 7. Der Arzt ... um 10 Uhr kommen. 8. Sie ... heute mit dem Zug fahren.

e) müssen

1. Ich ... das Handbuch (қўлланма) am Mittwoch abgeben. 2. Du ... mir unbedingt davon erzählen. 3. Er ... heute einen Aufsatz schreiben. 4. Wir ... die Prüfungen gut bestehen. 5. Ihr ... euch zum Seminar vorbereiten. 6. Sie ... viel an sich arbeiten.

f) **mögen**

1. Ich ... Birnen gern. 2. ... du Volksmusik? 3. Sie ... diesen Menschen nicht. 4. Er ... Zeitgenosse von Nawoi sein. 5. ... ihr Kompott? 6. Sie ... Palow am besten. 7. Sie ... davon gar nichts wissen. 8. Der Mann ... die Kinder nicht leiden.

12-машқ. Немис тилига таржима қилинг.

1. Мен иншони қайта кўчиришим керак. Менга янги дафтар беролмайсизми? 2. У дўстини кутиши керак. 3. Биз кўпроқ бадий фильмларни ёқтирамыз. 4. Сиз бугун янги матнни эшитишингиз керак. 5. Сўрасам мумкинми? Бу иборани қандай таржима қилса бўлади? 6. Бугун ишим кўп, сен менга ёрдамлашинг керак. 7. Мен билан кинога боришни хоҳламайсизми? 8. Болалар музқаймоқни яхши кўрадилар. 9. Менинг ўғлим бассейнда чўмилишни ёқтиради. 10. Немисча шеър айтиб бера оласанми? 11. Дўстим ҳам биз билан борса бўладими? 12. Бу ошхонада овқатланса бўлади. 13. Дарс пайтида баланд овозда гаплашиш мумкин эмас. 14. Сиз уларга халақит бермаслигингиз керак. 15. Мен бу китобни ўқишни хоҳламайман, у қизиқарли эмас. 16. У бизни кутолмайди, у соат 3 да институтда бўлиши керак. 17. Сен мажлисда албатта қатнашинг керак.

5.Lektion

Фонетика: Бўғин ва бўғинга ажратиш.

qu, th, ph ҳарф бирикмалари ва **-tion** суффиксининг ўқирилиши

Лексика: Mein Ruhetag

Грамматика: Сон. Саноқ ва тартиб сонлар.

Буйруқ майли (Imperativ)

“Nicht” ва “kein” инкор сўзларининг қўлланилиши

Ф О Н Е Т И К А

БЎЎИН

Сўзнинг бир нафас билан айтиладиган бир ёки бир неча товушдан иборат бўлаги бўғин дейилади.

Одатда сўзда қанча унли товуш бўлса, шунча бўғин мавжуд бўлади. Айрим бир унли товуш мустақил бўғин туза олади, лекин ундош товуш бўғин тузолмайди, ундош товушлар унли товушлар билан биргаликда бўғин ҳосил қилади.

Бўғинлар уч хил бўлади:

1. **Очиқ бўғин** – унли товуш билан битган бўғин, масалан: He-le-na, Mie-te, Lö-we, Ga-la, so-so-la-la, La-ke, Fe-me, Ga-be.

2. **Ёпиқ бўғин** – ундош товуш билан битган бўғин, масалан: alt, denn, wenn, oft, Saft, darf, will, wann.

3. **Шартли ёпиқ бўғин** – ундош билан битган бўлиб, сўзнинг ўзгариши билан очиқ бўғинга айланадиган бўғин, масалан: 1)Weg – We-ge, Gruß – Grüße, rot – ro-te; 2) sagt – sa-gen, fragt – fra-gen, schläft – schla-fen.

Ёзувда бўғиннинг амалий роли шундаки, сўзни бир йўлдан иккинчи йўлга кўчириб ёзиш бўғин асосида бўлади, масалан: die Stu-den-ten, die Vor-le-sung, die Stun-de, der Un-ter-richt.

qu – ҳарфлар бирикмасининг ўқилиши

“qu” ҳарфлар бирикмаси “квадрат” сўзидаги “кв” каби ўқилади. Масалан: quatschen, bequem, Quadrat.

th – ҳарфлар бирикмаси

“th” ҳарфлар бирикмаси асосан немис тилига чет (грек) тилидан кириб келган сўзларда учрайди ва “t” ундоши зарб билан талаффуз қилинади: Theater, Thema, These, Thor.

ph – ҳарфлар бирикмаси

“ph” ҳарфлар бирикмаси ўзбекча “ф” товуши каби талаффуз қилинади, бу ҳарфлар бирикмаси ҳам чет тилидан немис тилига ўзлашган сўзларда учрайди: Photograph, Philosophie, Philologe, Phonetik, Phase, Phiole.

Баъзи сўзларда “ph” ҳарфлар бирикмасини немис тилига ўзлашиб бораётганини учратиш мумкин: Photo – Foto, Telephon – Telefon.

–tion суффикси

Бу суффикс асосан лотин тилидан кириб келган сўзларда учрайди ва “цион” каби ўқилади: Resolution, Reaktion, Aktion, Information.

ФОНЕТИК МАШҚЛАР

1-машқ. “qu” ҳарфлар бирикмасини тўғри ўқинг.

Quatsch	quatschen	Quecksilber	Requisit
Quark	Quitte	Requiem	Requisitenkammer
Quelle	bequem	Quadrat	requisieren
quellen	überqueren	Quant	Requisition

2-машқ. “th” ҳарфлар бирикмаси талаффузига эътибор беринг.

Theater	Hypothese	synthetisch
Thema	Synthese	asynthetisch
Theorie	sympatisch	synthesieren
Therapie	Sympatie	thermisch
These	Arithmetik	Thermometer

3-машқ. “ph” ҳарфлар бирикмасини тўғри ўқинг.

Phase	Philosoph	Photo
Pharus	philosophieren	Photograph
Phantasie	Phonogfaph	Photographie
Philologe	Phosphat	Phrase

4-машқ. Сўзларни хор бўлиб такрорланг.

Auktion	Degradation	Fraktion
Produktion	Deklination	Ration
Revolution	Deklamation	Induktion
Definition	Elimination	Information
Konjugation	Funktion	Intention

ЛЕКСИК МАШҚЛАР

1-машқ. Матнни ўқинг ва таржима қилинг.

MEIN RUHETAG

Jedes Wochenende fahre ich zu meinen Eltern. Sie wohnen auf dem Lande. Dort bleibe ich bis zum Montag. Am Sonntag habe ich wenig zu tun, deshalb stehe ich nicht sehr früh auf. Ich darf an diesem Tag lange schlafen. Meine Mutter weckt mich etwa um 9 Uhr. Zu dieser Zeit macht sie schon das Frühstück fertig. Sie deckt den Tisch selbst. Butter und Milch, Brötchen und Ei sind immer Frisch. Nach dem Frühstück gehe ich in unseren Garten. Ich helfe meinem Vater bei der Gartenarbeit. Wir pflegen zusammen die Gemüsepflanzen und Obstbäume. Wir jäten das Unkraut und bewässern den Garten. Unser Garten sieht sehr schön aus, denn mein Vater hat großen Geschmack dazu. Wir bleiben im Garten etwa zwei Stunden. Dann erholen wir uns. Meine Mutter bringt uns Tee. Den Tee trinken wir in der Gartenlaube. Beim Tee erzähle ich meinen Eltern über mein Studium. Oft bin ich nachmittags frei. Ich nehme die Angel und gehe an den See. Neben dem See fließt auch ein Kollektor. Manchmal habe ich Glück und angle große Fische. An diesem Tag gibt es dann entweder Fischbraten oder Fischsuppe zum Abendbrot. Sonntags gehe ich früh schlafen, denn am Montag muß ich zeitig in die Stadt zurückkehren.